

542.944

I. С.

Марксызм і нацыянальнае пытаньне

Выданьне Беларускага Сяп. - Раб. Пасольскага Клубу.

ВІЛЬНЯ — — — — — 1929 г.

ДРУКАРНЯ Я. ЛЕВІНА, ВІЛЬНЯ, НЯМЕЦКАЯ 22.

Wieloletnie Stawstwo Tronów

Wydawca: Drukarnia
Egzempli: 2000
12. XI. 19.

І. С.

Марксызм і нацыянальнае пытаньне

Выданьне Беларускага Сял. - Раб. Пасольскага Клубу.

ВІЛЬНЯ — — — — — 1929 г.

ДРУКАРНЯ Я. ЛЕВІНА, ВІЛЬНЯ, НЯМЕЦКАЯ 22.

1542.944

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001008714341

Гэрыод контр-рэвалюцыі ў Расеі прынёс ня толькі „пяруны й маланкі“, але й расчараваньне ў руху, няверу ў сілы грамады. Верылі ў „сьветлую будучыну“, і людзі змагаліся разам, незалежна ад нацыянальнасьці: агульныя пытаньні раней за ўсё! Закралася ў душу сумненьне, і людзі пачалі разыходзіцца па нацыянальных кватэрах: хай кожны спадзяецца толькі на сябе! „Нацыянальная праблема“ раней за ўсё.

У той-жа час краіна перажывала вялікае разбурэньне эканамічнага жыцьця. 1905 год не прайшоў дарма: рэшткі прыгоннага ўкладу на вёсцы атрымалі яшчэ адзін удар. Рад ураджаяў пасля галадовак і наступіўшы потым прамысловы пад'ём пасунулі наперад капіталізм. Дыфэрэнцыацыя ў вёсцы і рост гарадоў, разьвіцьцё гандлю й шляхоў зносін зрабілі вялікі крок наперад. Гэта асабліва справядліва ў адносінах да краін. Але ўсё гэта не магло не пасунуць наперад процэсу гаспадарчай консолідацыі нацыянальнасьцяў Расеі. Паміж апошніх павінен быў выявіцца больш інтэнсыўны рух.

У тым-жа кірунку абуджэньня нацыянальнасьцяў рабіў уплыў асталяваўшыся за гэты час „констытуцыйны рэжым“. Рост газэт і наагул літэратуры, некаторая свабода друку й культурных установаў, рост народных тэатраў і г. д. бяз сумленьня дапамагалі ўзмацненьню „нацыянальных пачуцьцяў“.

Дума з яе выбарнай кампаніяй і палітычнымі групамі дала новыя магчымасьці для ажыўленьня нацый, новы шырокі шлях для мобілізацыі апошніх.

А паўстаўшая зьверху хваля ўзброенага нацыяналізму, цэлы рад рэпрэсыўных мер з боку ўлады, караючай пом-

стаю акраіны за іх любоў к свабодзе — выклікалі ў адказ хвалю нацыяналізму зьнізу, пераходзячага, калі-ні-калі, у грубы шовінізм. Узмацненьне сіонізму сярод жыдоў, узмацненьне шовінізму ў Польшчы, панісламізм сярод татар, узмацненьне нацыяналізму сярод армян, грузін, украінцаў, агульны нахіл грамадзянства ўбок антысэмізму, — усё гэта факты ўсім вядомыя.

Хваля нацыяналізму ўсё мацней насоўвалася, пагражаючы захапіць працоўныя масы. І чым больш нішчыўся вызваленчы рух, тым больш узмацнялася й красавала рунь нацыяналізму.

У гэты цяжкі момант на соцыял-дэмакратыю ўскладалася вялікая місія — перамагчы нацыяналізм, усьцерагчы масы ад агульнае „пошасьці“.

Толькі адна соцыял-дэмакратыя магла зрабіць гэта, выставіўшы проціў нацыяналізму сталую зброю інтэрнацыяналізму — еднасьць і непадзельнасьць клясавай барацьбы. І чым мацней насоўвалася хваля нацыяналізму, тым грамчэй павінен быў гучэць голас сацыял-дэмакратыі за брацтва й еднасьць пролетараў усіх нацыянальнасьцяў Расеі. Прыгэтым асабліва станоўчымі й непарушнымі павінны былі быць акраінныя соцыял-дэмакраты, якім прыходзілася беспасярэдна спатыкацца з нацыяналістычным рухам.

Але ня ўсе соцыял-дэмакраты былі варты ўзложанай на іх высокай місіі і, раней за ўсё, соцыял-дэмакраты на акраінах. Бунд, раней падкрэсьліваўшы агульныя заданьні, цяпер пачаў выстаўляць на першы плян свае асобныя, чыста нацыянальныя мэты; справа дашла да таго, што „сьвяткаваньне суботы“ й „прызнаньне жаргону“ Бунд абвясціў баявым пунктам сваёй выбарнай кампаніі¹⁾. За Бундам ішоў Каўказ: адна частка каўкаскіх соцыял-дэмакратаў, ня прымаўшая раней разам з другімі каўкаскімі с.-д. „культурна-нацыянальнай аўтономіі“, цяпер выстаўляе яе, як чарговае патрабаваньне²⁾. Мы ўжо не гаворым аб кон-

1) Гл. „Извещ. IX конф. Бунда“.

2) Гл. „Извещ. август. конфер.“.

фэрэнцыі ліквідатараў, дыплёматычна санкцыянаваўшую нацыяналістычныя хістаньні¹⁾.

Але вывад з гэтага той, што пагляды расейскай соцыял-дэмократыі па нацыянальных пытаннях не для ўсіх яшчэ с.-д. ясны.

Бязумоўна патрэбна глыбокае абсуджэньне нацыянальнага пытання з усіх бакоў. Патрэбна згуртаваная, няўпынная праца сталых соцыял-дэмократаў проціў нацыяналістычнага туману, скуль-бы ён ня йшоў.

1. НАЦЫЯ.

Што такое нацыя?

Нацыя—гэта, раней за ўсё, супольства, пэўнае супольства людзей.

Супольства гэта ня ёсьць ні расавае і ні пляменнае. Сучасная італьянская нацыя склалася з рымлян, гэрманцаў, этрускаў, грэкаў, арабаў і г. д. Француская нацыя збудавалася з галаў, рымлян, брытаў, гэрманцаў і г. д. Тое самае трэба сказаць аб ангельцах, немцах і іншых нацыях утвораных з людзей розных расаў і пляменьняў. Такім чынам, нацыя—не расавае й не пляменнае, а гістарычна-ўтворанае супольства людзей.

З другога боку, бязумоўна, што вялікія дзяржавы Кіра й Аляксандра не маглі быць названы нацыямі, хоць і склаліся гістарычна, з аб'яднаньня розных пляменьняў і расаў. Гэта былі ня нацыі, а выпадковыя і мала-зьвязаныя конглемэраты грамад, раскіданых і аб'яднаных у залежнасьці ад пасьпехаў альбо няўдач таго, ці іншага заваёўцы.

Такім чынам нацыя не выпадковыя і ня эфэмэрны конглемэрат, а непарушнае супольства людзей.

Але ня ўсякае моцнае супольства складае нацыю. Аўстрыя і Расея таксама моцныя супольствы, аднак ніхто іх не называе нацыямі. Чым адрозьніваецца супольства нацыянальнае, ад супольства дзяржаўнага?

¹⁾ Гл. Там-жа.

Між іншым тым, што нацыянальнае супольства ня можа існаваць без агульнае мовы, у той час, як для дзяржавы агульная мова не абавязкова. Чэская нацыя ў Аўстрыі і польская ў Расеі былі-б немагчымы без агульнае для іх мовы, між тым як цэласьці Расеі і Аўстрыі не перашкаджае існаваньне ў сярэдзіне іх цэлага шэрагу моваў. Справа йдзе, вядома, аб жывых народных мовах, а не аб афіцыйна-канцылярскіх.

Такім чынам, супольнасьць мовы, як адна з характэрных рысаў нацыі.

Вядома, гэта не азначае, што розныя нацыі заўсёды й ўсюды гавораць на розных мовах, альбо ўсе, гаворачыя на адной і тэй самай мове, абавязкова складаюць адну нацыю. Агульная мова для кожнай нацыі, але не абавязкова розныя мовы для розных нацыяў!

Няма нацыі, якая гаварыла-б адразу на розных мовах, але гэта яшчэ ня значыць, што ня можа быць двух нацыяў, гаворачых на адной мове. Ангельцы й паўночна-амэрыканцы гавораць на адной мове, і ўсё-ж-такі яны не складаюць адной нацыі. Тое самае можна сказаць аб нарвэжцах і датчанах, ангельцах і ірляндцах.

Але чаму, напрыклад, ангельцы і паўночна-амэрыканцы не складаюць адной нацыі, ня глядзячы на супольнасьць мовы?

Раней за ўсё таму, што яны жывуць не на адной, а на розных тэрыторыях. Нацыя складаецца доўгімі рэгулярнымі зносінамі, сумесным жыцьцём людзей з пакаленьня ў пакаленьне. А доўгае сумеснае жыцьцё немагчыма бяз супольнай тэрыторыі. Ангельцы й амэрыканцы жылі раней на адной тэрыторыі — Англіі, і складалі адну нацыю. Потым адна частка ангельцаў перасялілася з Англіі на новую тэрыторыю ў Амэрыку і тутак, на новай тэрыторыі, з цягам часу склала новую паўночна-амэрыканскую нацыю.

Розныя тэрыторыі выклікалі збудаваньне розных нацыяў.

Такім чынам, супольнасьць тэрыторыі, як адна з характэрных рысаў нацыі.

Але гэта яшчэ ня ўсё. Супольнасьць тэрыторыі сама па сабе яшчэ не дае нацыі. Для гэтага, апрача таго, патрэбна нутраная эканамічная сувязь, злучаючая асобныя часткі нацыі ў вадно цэлае.

Англія і Паўночная Амэрыка ня маюць паміж сабой гэтай сувязі, і таму яны складаюць дзьве розныя нацыі. Але й самі паўночна-амэрыканцы не атрымалі-б назвы нацыі, калі-б асобныя куткі Паўночнай Амэрыкі ня былі зьвязаны паміж сабой у эканамічнае цэлае, дзякуючы падзелу працы паміж імі, разьвіцьцю шляхоў зносін і г. д.

Возьмем, напрыклад, Грузію. Грузіны дарэфармных часоў жылі на адной тэрыторыі і гаварылі на агульнай мове; ня гледзячы на гэта, яны, удумна кажучы, не складалі адной нацыі, бо, раскіданыя на цэлы рад адарваных адзін ад другога княстваў, яны не маглі жыць супольным эканамічным жыцьцём, у працягу якоў вялі яны паміж сабою войны, руйнавалі свае тэрыторыі, зварачваліся за дапамогай да пэрсаў і туркаў у барацьбе са сваімі братамі.

Эфэмэрнае й выпадковае аб'яднаньне княстваў, якое іншы раз трапілася правесці якому-небудзь удачніку-цару, у лепшым выпадку, захапляла толькі вышэйшыя адміністрацыйныя сфэры, хутка руйнуючыся ад капрызаў князёў і індыфэрэнтызму сялян. Іначай не магло быць пры эканамічнай раздробленасьці Грузіі. Грузія, як нацыя, зьявілася толькі ў другой палове XIX веку, калі зьнішчэньне прыгону і рост эканамічнага жыцьця краіны, разьвіцьцё шляхоў зносін і зьяўленьне капіталізму, выклікалі падзел працы паміж асобнымі часткамі Грузіі, дарэшты зьнішчылі гаспадарчую замкнутасьць княстваў, зьвязаўшы іх у вадно цэлае.

Тое самае мы можам сказаць і аб іншых нацыях, якія праходзілі праз стадыю фэодалізму, разьвіваючы з цягам часу ў сябе капіталізм.

Такім чынам, супольнасьць эканамічнага жыцьця, э к о-

номічная сувязь, як адна з характэрных асаблівасцяў нацыі.

Але й гэта яшчэ ня ўсё. Апрача вышэй сказанага, трэба прыняць яшчэ пад ўвагу асаблівасці духоўнага складу людзей, аб'яднаных у нацыю. Нацыі адрозніваюцца адна ад адной ня толькі ўмовамі іх жыцця, але і таксама духоўным воблікам, які выяўляецца ў асаблівасцях нацыянальнай культуры. Калі гаворачыя адной моваю Англія, Паўночная Амэрыка і Ірландыя складаюць усё-ж-такі тры розныя нацыі, дык у гэтым вялікую ролю йграе той асобны псыхічны склад, які выпрацаваўся ў іх з пакаленьня ў пакаленьне пад уплывам розных умоваў жыцця.

Зразумела, сам па сабе псыхічны склад, альбо так званы, „нацыянальны характар“ ня лёгка можа быць азначаны, але, пакольку ён выяўляецца ў асаблівасцях культуры адной і тэй-жа нацыі, яго можна добра прасачыць і нельга пакідаць бяз увагі.

Няма чаго казаць, што „нацыянальны характар“ не зьяўляецца чымсьці непарушным, даным назаўсёды; ён змяняецца разам з умовамі жыцця; але пакольку ён існуе ў кожны даны момант,—ён накладвае сваю пячатку на твар нацыі.

Такім чынам, супольнасьць псыхічнага складу, што выяўляецца ў супольнасьці культуры, як адна з характэрных рысаў нацыі.

Такім чынам, мы вычарпалі ўсе адзнакі нацыі.

Нацыя — гэта гістарычна-складзеная, сталая супольнасьць мовы, тэрыторыі, эканамічнага жыцця, псыхічнага складу, які выяўляецца ў супольнасьці культуры.

Пры гэтым зразумела, што нацыя, як кожная гістарычная зьява, падлягае закону зьмен, мае сваю гісторыю, пачатак і канец.

Патрэбна, бязумоўна, падкрэсьліць, што ні адна з вышэй пералічаных адзнакаў, узятых паасобку, ня можа здаволіць пры азначэньні нацыі. Скажам больш таго: — ад-

сутнасьць хаця-б аднэй з гэтых адзнакаў зробіць тое, што нацыя перастае быць нацыяй.

Магчыма ўявіць сабе людзей з супольным нацыянальным характарам і ўсё-ж-такі нельга сказаць, што яны складаюць адну нацыю, калі іх эканамічнае жыццё коціцца рознымі каляінамі, калі яны насяляюць розныя тэрыторыі і гавораць на розных мовах. Гэткім прыкладам могуць служыць расійскія, галіцыйскія, амэрыканскія, грузінскія, горскія жыды, нескладаючыя, па нашай думцы, адзінай нацыі.

Можна прадставіць сабе людзей з агульнай тэрыторыяй і эканамічным жыццём, якія, ня гледзячы на гэта, не складаюць аднэй нацыі, калі іх ня зьвязвае супольная мова і „нацыянальны характар“. Гэткія, напрыклад немцы й латышы ў Прыбалтыцкай краіне.

Нарэшце, нарвэжцы й датчане гавораць аднэй мовай, але не складаюць аднэй нацыі, з прычыны адсутнасьці другіх адзнакаў.

Толькі прысутнасьць усіх адзнакаў узятых разам дае нам нацыю.

Можа здавацца, што „нацыянальны характар“ зьяўляецца не аднэй з характэрных рысаў, а адзінаю істотнаю адзнакаю нацыі, прычым рэшта адзнакаў складаюць толькі ўмовы разьвіцьця нацыі, а не яе адзнакі. Гэткага погляду трымаюцца, напрыклад, вядомыя ў Аўстрыі с.-д. тэорэтыкі нацыянальнага пытаньня Р. Шпрынгэр і, асабліва О. Баўэр.

Разгледзім іх тэорыю нацыі.

Па Шпрынгэру: „Нацыя—гэта хаўрус адналькава думаючых і адналькава гаворачых людзей“. Гэта ёсьць „культурная супольнасьць групы сучасных людзей, ня зьвязаная з зямлёй“¹.

Такім чынам, хаўрус адналькава думаючых і гаворачых людзей, як-бы яны ня былі адрозьнены адзін ад другога і дзе-б яны ня жылі.

¹) Гл. „Нац. праблемы“, Р. Шпрынгэра, ст. 43. изд. Общ. П., 1909 г.

Баўэр ідзе яшчэ далей.

„Што такое нацыя, — пытаецца ён, — ці ёсьць гэта супольнасьць мовы, якая злучае людзей у нацыю.

Але ангельцы і ірляндцы гавораць аднэй мовай, не складаюць, аднак, адзінаго народу; жыды зусім ня маюць агульнай мовы і складаюць, тым-няменш, нацыю¹⁾.

Дык што прадстаўляе з сябе нацыя?

„Нацыя — гэта адносная супольнасьць характару“²⁾.

Але што такое характар, у даным выпадку — нацыянальны характар?

Нацыянальны характар — гэта ёсьць „сума адзнакаў, адрозьніваючых людзей аднэй ад людзей другой нацыянальнасьці, комплекс фізычных і духоўных якасьцяў, якія адрозьніваюць адну нацыю ад другой“³⁾.

Баўэр, пэўна, ведае, што нацыянальны характар ня падае з неба, і таму ён дадае „характар людзей нічым іншым не вызначаецца, як іх лёсам“ што... „нацыя ёсьць нішто іншае, як супольнасьць лёсу“, які вызначаецца ў сваю чаргу „ўмовамі, у якіх людзі знаходзяць сродкі да свайго жыцьця і пры якіх яны разьмяркоўваюць продукты сваёй працы“⁴⁾.

Такім чынам, мы падышлі да найбольш „поўнага“, як кажа Баўэр, азначэньня нацыі. „Нацыя — гэта злучнасьць людзей, зьвязаных у супольства характару на грунце супольнага лёсу“⁵⁾.

Такім чынам, супольнасьць нацыянальнага характару на грунце супольнага лёсу, узятая без абавязковай сувязі з агульнаю тэрыторыяй, моваю і эканомічным жыцьцём.

Але што-ж у гэтым выпадку астаецца ад нацыі? Аб якой нацыянальнай супольнасьці можа быць гутарка ў лю-

1) Гл. „Нац. вопрос и социал-демократия“, О. Бауэр, изд. „Серп“, 1909 г. ст. 1—2.

2) Гл. там-жа, стар. 6.

3) Гл. там-жа, стар. 2.

4) Гл. там-жа, стар. 24—25.

5) Гл. там-жа, стар. 129.

дзеі, якія эканомічна падзелены адзін ад другога, якія жывуць на розных тэрыторыях і з пакаленьня ў пакаленьне гавораць на розных мовах?

Баўэр гаворыць аб жыдох, як аб нацыі, хоць яны „зусім ня маюць агульнай мовы“, але аб якой „супольнасьці лёсу“ і нацыянальнай сувязі можа быць гутарка, напрыклад, у грузінскіх, дагэстанскіх, расейскіх і амэрыканскіх жыдоў, якія зусім адарваны адзін ад аднаго, жывуць на розных тэрыторыях і гавораць на розных мовах?

Памянёныя жыды жывуць, бяз сумненьня, агульным эканомічным і політычным жыцьцём з грузінцамі, дагэстанцамі, расейцамі, амэрыканцамі, у агульнай з імі культурнай атмасфэры; гэта ня можа не накладаць на іх нацыянальны характар сваёй пячаткі; калі што і асталося ў іх супольнага — дык гэта рэлігія, агульнае паходжаньне і некаторыя рэшткі нацыянальнага характару. Усё гэта не падлягае сумненьню. Але, як можна з дакладнасьцю гаварыць, што акасьцянеўшыя рэлігійныя абрады й спаракнелыя псыхалёгічныя рэшткі маюць мацнейшы ўплыў на „лёс“ памянёных жыдоў, чымся акружаючае іх жывое соцыяльна-эканомічнае і культурнае асяродзьдзе? А толькі пры гэтым поглядзе магчыма гаварыць аб жыдох наагул, як аб адзінай нацыі.

Чым-жа адрозьніваецца нацыя Баўэра ад містычнага „нацыянальнага духу“ сьпірытуалістаў?

Баўэр праводзіць непраходную мяжу паміж „характэрнай рысай“ нацыі (нацыянальны характар) і „ўмовамі“ іх жыцьця, адрываючы іх адно ад другога. Але што такое нацыянальны характар, як не адбітак умоваў жыцьця, як ня згустак уражаньняў, атрыманых ад акружаючага асяродзьдзя? Якім чынам можна абмяжоўвацца адным толькі нацыянальным характарам, аддзяляючы і адрываючы яго ад парадзіўшага яго грунту?

Потым, чым, уласна гаворачы, адрозьніваецца ангельская нацыя ад паўночна-амэрыканскай у канцы XVIII і ў пачатку XIX веку, калі Паўночная Амэрыка называлася

яшчэ „Новай Англіяй“? Бязумоўна, што не нацыянальным характарам, бо паўночна-амэрыканцы былі выхадцамі з Англіі, яны ўзялі з сабой у Амэрыку, апрача ангельскае мовы, яшчэ ангельскі нацыянальны характар і, пэўна, не маглі яго так хутка страціць, хоць пад уплывам новых умоваў у іх, бязумоўна, выпрацоўваўся свой асобны характар. І, усё-ж-такі, ня гледзячы на большую, альбо меншую супольнасць характару, яны ўжо складалі тады асобную ад Англіі нацыю. Відаць, „Новая Англія“, як нацыя, адрознівалася тады ад Англіі, як нацыі, не асобным нацыянальным характарам, альбо ня столькі нацыянальным характарам, колькі асобным ад Англіі асяродзьдзем, умовамі жыцця.

Такім чынам, зразумела, што папраўдзе ня існуе ніякае адзінае выразнае адзнакі нацыі. Існуе толькі сума адзнакаў, з якіх, пры параўнаньні нацыяў, выдзяляецца больш выразна то адна адзнака (нацыянальны характар), то другая (мова), то трэцяя, (тэрыторыя, эканамічныя ўмовы). Нацыя прадстаўляе злучэньне ўсіх адзнакаў, узятых разам.

Погляд Баўэра, які злучае нацыю з нацыянальным характарам, адрывае нацыю ад грунту й перарабляе яе ў якуюсьці бязумоўную сілу. Атрымоўваецца ня нацыя, жывая, дзейная, а штосьці містычнае, неазначанае і загробнае. Бо, кажу яшчэ раз для прыкладу, што гэта за жыдоўская нацыя, якая складаецца з грузінскіх, дагэстанскіх, расейскіх, амэрыканскіх і другіх жыдоў, члены якой не разумеюць адзін другога (гавораць на розных мовах), жывуць у розных частках зямнае кулі, ніколі адзін другога ня бачаць, ніколі ня выступяць супольна, ні ў спакойны, ні ў ваенны час? Не, не для гэтых „нацыяў“, нацыяў толькі на паперы, складае сацыял-дэмакратыя сваю нацыянальную праграму. Яна можа лічыцца толькі з дзейнымі, жывымі, жывучымі агульным нацыянальным жыццём нацыямі, якія самі прымушаюць лічыцца з сабою.

Баўэр, як відаць, не адрознівае нацыю, якая зьяўляецца гістарычнай катэгорыяй, ад пляменьня, якое зьяўляецца катэгорыяй этнографічнай.

Усё-ж-такі, Баўэр сам, як відаць, адчувае слабасць сваёй пазыцыі. Рашуча заяўляючы ў пачатку сваёй кнігі аб жыдох, як аб нацыі, ¹⁾). Баўэр у канцы кнігі робіць праўку, гаворачы, што „капіталістычнае грамадзянства наогул не дае ім (жыдом) захавацца, як нацыі“ ²⁾ асымілюючы іх з другімі нацыямі.

Прычына аказваецца ў тым, што „жыды ня маюць замкнутае колёнізацыйнай краіны“ ³⁾ ў той час, як такая краіна маецца, напрыклад, у Чэхіі, якія павінны, па думцы Баўэра, захавацца як нацыя.

Карацей: прычына—у адсутнасці агульнай тэрыторыі.

Разважаючы такім чынам, Баўэр меўся давесці, што нацыянальная аўтономія ня можа быць вымаганнем жыдоўскіх працаўнікоў ⁴⁾, але ён тым самым зьбіў з пазыцыі сваю ўласную тэорыю, паводле якой агульнасць тэрыторыі ня лічыцца адной з адзнакаў нацыі.

Але Баўэр ідзе далей. У пачатку сваёй кнігі ён рашуча заяўляе, што „жыды зусім ня маюць агульнае мовы і складаюць, тым ня менш, нацыю“ ⁵⁾. Але не дабраўшыся яшчэ да сто трыццатай старонкі, Баўэр ужо мяняе фронт і рашуча заяўляе: „не падлягае сумненню, што ніякая нацыя не магчыма без агульнае мовы“ ⁶⁾.

Баўэр тутакж меўся давесці, што „мова — гэта важнейшы сродак зносін паміж людзьмі“ ⁷⁾, але разам з тым ён неспадзявана давёў і тое, чаго ён ня зьбіраўся даводзіць, а іменна: нягрунтоўнасць сваёй уласнай тэорыі нацыі, непрызнаючай значэння супольнасці мовы.

Так сама сябе разьбівае, сшытая ідэалістычнымі ніткамі, тэорыя.

¹⁾ Гл. 2 ст. яго кнігі.

²⁾ Гл. там-жа ст. 389.

³⁾ Гл. там-жа ст. 388.

⁴⁾ Гл. ст. 396.

⁵⁾ Гл. ст. 2.

⁶⁾ Гл. ст. 130.

⁷⁾ Гл. ст. 130.

2. НАЦЫЯНАЛЬНЫ РУХ.

Нацыя зьяўляецца ня проста гістарычнай катэгорыяй, а гістарычнай катэгорыяй пэўнай эпохі, эпохі ўзросту капіталізму. Процэс ліквідацыі фэодалізму й разьвіцьця капіталізму зьяўляецца ў той самы час процэсам складаньня людзей у нацыі.

Так адбывалася справа, напрыклад у Заходняй Эўропе; ангельцы, французы, гэрманцы, італьянцы склаліся ў нацыі пры пышным росквіце капіталізму, перамогшага фэодальную расьцярушанасьць.

Але складаньне нацыі азначала тамака разам з тым ператварэньне іх у самастойныя нацыянальныя дзяржавы. Ангельская, французская і іншыя нацыі зьяўляюцца ў той самы час ангельскай і інш. дзяржавамі. Ірляндія, якая засталася па-за межамі гэтага процэсу, не мяняе агульнага малюнку.

Некалькі йначай адбывалася справа ў Усходняй Эўропе. У той час, як на Захадзе нацыі разьвіліся ў дзяржавы, на Усходзе склаліся міжнацыянальныя дзяржавы, дзяржавы, якія складаюцца з некалькіх нацыянальнасьцяў. Гэткімі зьяўляюцца: Аўстра-Вэнгрыя, Расія. У Аўстрыі найбольш разьвітымі ў політычных адносінах зьявіліся немцы, яны і ўзялі на сябе справу аб'яднаньня аўстрыйскіх нацыянальнасьцяў у дзяржаве. У Вэнгрыі найбольш падгатаванымі да дзяржаўнай організацыі апынуліся мадзьяры, аснова вэнгерскіх нацыянальнасьцяў, ім і належыць справа аб'яднаньня Вэнгрыі. У Расіі аб'яднаньне нацыянальнасьцяў узялі на сябе велікаросы, якія мелі на чале моцную і зорганізаваную дваранскую вайсковую бюрократыю.

Так адбывалася справа на Усходзе. Гэты асаблівы спосаб складаньня дзяржаваў мог знайсці сабе месца толькі пры ўмовах неразбуранага яшчэ фэодалізму, пры ўмовах слаба разьвітага капіталізму, калі адсунутыя на задні плян дробныя і адсталыя нацыянальнасьці не пасьпелі яшчэ эаэномічна консолідавацца ў цэлыя нацыі.

Але капіталізм пачынае разьвівацца і ў усходніх дзяржавах. Разьвіваецца гандаль і шляхі зносін. Паўстаюць вялікія гарады. Нацыі эаномічна згуртоўваюцца. Уварваўшыся ў спакойнае жыцьцё адсунутых на задні плян нацыянальнасьцяў, капіталізм прабуджае апошнія і выклікае рух сярод іх. Разьвіцьцё друку й тэатру, дзейнасьць Рэйхстагу (ў Аўстрыі) і Думы (ў Расеі) дапамагаюць узмацненьню „нацыянальных пачуцьцяў“. Нарадзіўшаяся нацыянальная інтэлігэнцыя захопліваецца „нацыянальнай ідэяй“ і працуе ў гэтым-жа кірунку.

Але прабуджаныя да самастойнага жыцьця адціснутыя нацыі ўжо не складаюцца ў незалежныя самастойныя дзяржавы: яны спатыкаюць на сваім шляху моцныя перашкоды з боку кіруючых станаў пануючых нацыяў, якія даўно ўжо сталі на чале дзяржавы. Спазьніліся!..

Так складаюцца ў нацыі чэхі, палякі і г. д. у Аўстрыі; харваты, румыны і інш. у Вэнгрыі; латышы, літоўцы, украінцы, палякі, армяне і інш. у Расеі. Тое, што было выключэньнем у Заходняй Эўропе (Ірляндія), на Усходзе зрабілася правілам.

На захадзе Ірляндія адгукнулася на выключнае становішча нацыянальным рухам. На Усходзе прабуджаныя нацыі павінны былі адгукнуцца тым-жа.

Так складаліся ўмовы, якія папіхалі маладыя нацыі ўсходу Эўропы на барацьбу.

Барацьба пачалася й разгарэлася, уласна кажучы, не паміж нацыямі ў цэлым, а паміж пануючымі клясамі камандуючых і падлеглых нацый.

Барацьбу вядуць звычайна альбо гарадзкая дробная буржуазія прыгнечанай нацыі супроць буйнай (чэхі й немцы), альбо сялянская буржуазія прыгнечанай нацыі проціў памешчыкаў (русіны й палякі), альбо ўся „нацыянальная“ буржуазія проціў кіруючага дваранства камандуючай нацыі. (Польшча, Літва, Украіна ў Расеі).

Буржуазія—галоўная дзейная асоба.

Асноўнае пытаньне для маладой буржуазіі — рынак. Збыць свае тавары й перамагчы ў конкурэнцыі з буржуазіяй іншай нацыянальнасьці—вось яе мэта. Адсюль яе жаданьне—забясьпечыць сабе „свой“, „родны“ рынак. Рынак — першая школа, дзе буржуазія вучыцца нацыяналізму.

Але справа, звычайна, не абмяжоўваецца рынкам. У барацьбу замешваецца напалавіну фэодальная, напалавіну буржуазная бюрократыя кіруючай нацыі са сваімі мэтамі „цягнуць“ і ня „пушчаць“. Буржуазія кіруючай нацыі—усёроўна ці яна зьяўляецца дробнай, ці буйнай—атрымоўвае магчымасьць „хутчэй“ і больш „рашуча“ распраўляцца са сваім конкурэнтам. „Сілы“ злучаюцца і пачынаецца цэлы рад абмяжоўваючых мер проціў „інароднай“ буржуазіі, якія пераходзяць часта ў рэпрэсыі. Барацьба з гаспадарчай сфэры пераносіцца ў політычную. Абмежаваньне свабоды перамяшчэньня, уціскі мовы, абмежаваньне выбарных праў, скарачэньне школ, рэлігійныя ўціскі і інш. усё гэта сыпецца на галаву „конкурэнта“. Зразумела, гэтакія меры ставяць сваёй мэтай ня толькі дабрабыт буржуазных клясаў нацыі, якая стаіць на чале, але й спэцыфічна, гэтак кажучы, каставыя мэты кіруючай бюрократыі. Але з пункту погляду вынікаў гэта ўсёроўна: буржуазныя клясы й бюрократыя ў даным выпадку ідуць поруч — усёроўна, ці мы гаворым аб Аўстра-Вэнгрыі, ці аб Расіі.

Паміж сьціснутай з усіх бакоў буржуазіі прыгнечанай нацыі, зразумела, пачынаецца рух. Яна зьвяртаецца да „родных нізоў“ і пачынае галасіць аб „бацькаўшчыне“, выдаючы сваю ўласную справу за справу агульна народную. Яна складае сваю армію з „землякоў“ у інтарэсах „бацькаўшчыны“. І „нізы“ не заўсёды застаюцца не захопленымі гэтым клічам: рэпрэсыі зьверху зачэпляюць і іх, выклікаючы ў іх незадаваленьне.

Так пачынаецца нацыянальны рух.

Моц нацыянальнага руху вызначаецца тым, у якой

меры ў ім прымаюць удзел шырокія колы нацыі, пролетарыят і сялянства.

Ці стане пролетарыят пад сьцяг буржуазнага нацыяналізму, — гэта залежыць ад ступені разьвіцьця клясавых супярэчнасьцяў, ад сьвядомасьці й арганізаванасьці пролетарыяту. У пролетарыяту ёсьць свой уласны выпрабаваны сьцяг і ён ня мае патрэбы станавіцца пад сьцяг буржуазіі.

Што датыча сялян, то ўдзел у нацыянальным руху з іх боку залежыць раней за ўсё ад характару рэпрэсыяў. Калі рэпрэсыі зачэпляюць пытаньні „зямлі“, як гэта мела месца ў Ірляндыі, дык шырокія масы сялян, не чакаючы, становяцца пад сьцяг нацыянальнага руху.

З другога боку, калі, напрыклад, у Грузіі няма больш-менш сталага антырасейскага нацыяналізму, дык гэта перш-на-перш таму, што тамака няма расейскіх памешчыкаў, альбо расейскай буйнай буржуазіі, якія маглі-б даць грунт для гэткага нацыяналізму ў масах. У Грузіі ёсьць анты армянскі нацыяналізм, але гэта таму, што тамака ёсьць армянская буйная буржуазія, якая, душачы дробную, яшчэ неўзмоцненую грузінскую буржуазію, пасоўвае апошнюю да антыармянскага нацыяналізму.

У залежнасьці ад гэтых фактараў нацыянальны рух прымае альбо масавы характар, усё больш ды больш пашыраючыся (Ірляндыя, Зах. Галіцыя), альбо ён пераходзіць у рад дробных боек, выліваючыся ў скандалы й „барацьбу за вывескі“ (некаторыя гарадкі Богэміі).

Зьмест нацыянальнага руху, зразумела, ня можа быць паўсюды аднолькавым: ён цалком азначаецца разнастайнымі запатрабаваньнямі, якія гэты рух выстаўляе. У Ірляндыі рух мае аграрны характар, у Богэміі — характар мовы; тут така грамадзяне патрабуюць раўнапраўя й рэлігійнай свабоды, тамака — „сваіх“ чыноўнікаў, альбо свайго сойму. У розных запатрабаваньнях нярэдка прасьвечваюць розныя рысы, якія характарызуюць нацыю наогул (мова, тэрыторыя і др.). Варта ўвагі, што нідзе не спаткаеш запатраба-

ванья аб Баўэраўскім усёабыхаючым „нацыянальным характары“. Яно й зразумела: „нацыянальны характар“, узяты сам па сабе, ня можа быць азначаны і, як правідлова адмеціў І. Штрасэр, „з ім політыку няма чаго рабіць“¹⁾.

Гэткімі зьяўляюцца наогул формы й характар нацыянальнага руху.

Са сказанага вышэй зразумела, што нацыянальная барацьба ў умовах уздымаючагася капіталізму зьяўляецца барацьбой буржуазных класаў паміж сабою. Іншы раз буржуазіі ўдаецца ўцягнуць у нацыянальны рух пролетарыят, і тагды нацыянальная барацьба па надворнаму выгледу прымае „агульна-народны“ характар, але гэта толькі з надворнага боку. У істоце сваёй яна астаецца буржуазнай, выгоднай і жаданай, галоўным чынам, для буржуазіі

Але з усяго гэтага не выцякае, што пролетарыят не павінен змагацца з політыкаю ўціску нацыянальнасцяў.

Абмежаваньне свабоды перамяшчэння, адсутнасць выбарных праў, уціскі мовы, скарачэнне школ і іншыя рэпрэсіі зачэпляюць працоўныя масы ня менш, калі ня больш, чымся буржуазію. Гэткае становішча можа толькі затрымаць справу свабоднага разьвіцця духоўных сілаў пролетарыяту прыгнечаных нацый. Нельга гаварыць аб поўным разьвіцці духоўных здольнасцяў татарскага альбо жыдоўскага працаўніка, калі яму не даюць магчымасці карыстацца роднай мовай на сходах і лекцыях, калі ім зачыняюць школы.

Але палітыка нацыянальных рэпрэсій небяспечна для справы пролетарыяту і з другога боку яна адцягае ўвагу шырокіх колаў ад пытанняў соцыяльных, пытанняў класавай барацьбы — у бок пытанняў нацыянальных, пытанняў агульных для пролетарыяту й буржуазіі, а гэта складае багаты грунт для хлусьлівых прамоў аб „гармоніі

¹⁾ Гл. яго „Der Arbeiter und die Nation“ стар. 33, 1912 г.

інтарэсаў“, для зацямнення клясавых інтарэсаў пролетарыята, для духоўнага прыгону працоўных.

Гэтым самым ставіцца сталая перашкода справе аб'яднання працаўнікоў усіх нацыянальнасьцяў. Калі значная частка польскіх працаўнікоў да гэтых часоў ня прымае ўдзелу ў міжнацыянальным працоўным руху, калі яна дагэтуль знаходзіцца ў духоўным прыгоне ў польскай буржуазіі, — дык гэта, галоўным чынам, таму, што старадаўняя антыпольская палітыка „власть имущих“ дае грунт для гэткага прыгону, робіць перашкоды вызваленьню працоўных мас з пад гэткага ярма.

Але політыка рэпрэсыяў на гэтым не затрымліваецца. Ад „сыстэмы“ ўціску яна нярэдка пераходзіць да сыстэмы нацкоўваньня нацыяў, да „сыстэм“ разьні й пагромаў. Зразумела, апошняя ня ўсюды й незаўсёды магчыма, але тамака, дзе яна магчыма, — пры адсутнасьці элемэнтарных свабод, — тамака яна нярэдка страшэнна пашыраецца, пагражаючы патапіць справу аб'яднання працоўных у крыві й сьлязах. Каўказ і Поўдзень Расеі даюць ня мала прыкладаў. „Падзяляй і ўладай“ — вось якая мэта політыкі нацкоўваньня. І пакольку гэткая політыка ўдаецца, яна зьяўляецца вялізарным злом для пролетарыята, вялікай перашкодай у справе згуртаваньня працаўнікоў усіх нацыянальнасьцяў дзяржавы.

Але працаўнікі зацікаўлены ў поўным злучэньні ўсіх сваіх таварышоў у адзіную міжнацыянальную армію, у хуткім і аканчальным іх вызваленьні ад духоўнага прыгону буржуазіі, у поўным і свабодным разьвіцьці духоўных сіл сваіх братоў, да якой-бы нацыі яны не належылі.

Дзеля гэтага працаўнікі змагаюцца і будуць змагацца проціў палітыкі ўціску нацыяў, як і проціў політыкі нацкоўваньня ў усіх яе выглядзах.

Дзеля гэтага соцыял-дэмократыя ўсіх краёў абвяшчае права нацыі на самавызначэньне.

Права на самавызначэньне, гэта значыць што: толькі сама нацыя мае права вызначаць свой лёс, гэта значыць,

што ніхто ня мае права сілком умешвацца ў жыццё нацыі, руйнаваць яе школы і іншыя ўстановы, ламаць яе традыцыі й звычаі, уціскаць яе мову, памяншаць яе правы.

Гэта, зразумела, ня значыць, што соцыял-дэмократыя будзе падтрымліваць усё і ўсякія звычаі і ўстановы нацыі. Змагаючыся проціў гвалтаў над нацыяй, яна будзе бараніць толькі права нацыі самой вызначыць свой лёс, вядучы ў той самы час агітацыю проціў шкодных установаў і звычаяў гэтай нацыі з тым, каб даць магчымасьць працаўнікам данай нацыі вызваліцца ад іх.

Права на самавызначэньне, гэта значыць, што нацыя можа пабудавацца па свайму жаданьню, гэта значыць, што яна мае права збудаваць сваё жыццё на асновах аўтаноміі, што яна мае права мець з другімі нацыямі фэдэратыўныя адносіны, што яна мае права зусім аддзяліцца. Нацыя сувэрэнна, і ўсе нацыі роўнапраўны.

Гэта, зразумела, ня значыць, што соцыял-дэмократыя будзе бараніць кожнае вымаганьне нацыі. Нацыя мае права вярнуцца нават к старым парадкам, але гэта яшчэ ня значыць, што соцыял-дэмократыя падпішацца пад гэткаю пастановаю нацыі. Абавязкі соцыял-дэмократыі, якая бараніць інтарэсы пролетарыяту, і правы нацыі, складзенай з розных клясаў, дзьве розныя рэчы.

Змагаючыся за права нацыі на самавызначэньне, соцыял-дэмократыя ставіць сабе мэтай зьніштожыць політыку ўціску нацыі, зрабіць яе немагчымай і гэтым перашкодзіць барацьбе паміж нацыямі, давесьці яе да мінімуму.

Гэтым істотна адрозьніваецца палітыка сьвядомага пролетарыяту ад палітыкі буржуазіі, якая старанна працуе над тым, каб паглыбіць і разьдзьмухаць нацыянальную барацьбу, працягнуць і абвастрыць нацыянальны рух.

Вось, дзякуючы гэтаму, ня можа стаць сьвядомы пролетарыят пад „нацыянальны“ сьцяг буржуазіі.

Дзякуючы гэтаму, так званая эвалюцыйна-нацыянальная палітыка, якая прапануецца Баўэрам, ня можа зрабіцца

палітыкай пролетарыяту. Спроба Баўэра зьліць у вадно сваю „эволюцыйна - нацыянальную“ палітыку з палітыкай „сучаснае працоўнае клясы“¹⁾ зьяўляецца спробаю дапасаваць клясавую барацьбу працаўнікоў да барацьбы нацыяў.

Лёсы нацыянальнага руху, па істоце сваёй буржуазныя, зразумела, зьвязаны з лёсам буржуазіі. Канчаток нацыянальнага руху магчымы толькі пры ўмове зьнішчэння буржуазіі. Толькі ў царстве соцыялізму можа быць асталявана поўная згода. Але давясцьці нацыянальную барацьбу да мінімуму, падрэзаць яе ў карані, зрабіць яе максымальна няшкоднай для пролетарыяту—магчыма і ў межах капіталізму. Аб гэтым сьведчаць, хоць-бы прыклады Швэйцарыі і Амэрыкі. Дзеля гэтага патрэбна дэмакратызаваць краіну і даць нацыям магчымасьць свабоднага разьвіцьця.

3. ПАСТАНОЎКА ПЫТАНЬНЯ.

Нацыя мае права свабодна вызначаць свой лёс. Яна мае права пабудавацца так, як ёй пажадана, не нарушаючы, зразумела, правоў іншых нацый. Гэта не падлягае ніякім спрэчкам. Але якім чынам яна павінна пабудавацца, якія формы павінна прыняць яе будучая конструкцыя, калі прыняць пад увагу дабрабыт большасьці нацыі, і перш за ўсё пролетарыяту?

Нацыя мае права пабудавацца аўтономна. Яна мае права нават аддзяліцца. Але гэта яшчэ не азначае, што яна павінна гэта рабіць пры ўсялякіх умовах, што аўтономія альбо сэпарацыя ўсюды й заўсёды будуць выгодны для нацыі, іначай кажучы, для яе большасьці — для працуючых мас. Закаўкаскія татары, як нацыя, могуць, сабраўшыся, скажам, на сваім сойме, паддацца ўплыву сваіх багоў і мул і, дзякуючы гэтаму, адбудаваць нанова старыя парадкі і пастанавіць аддзяліцца ад дзяржавы. Паводле сэнсу, які замыкаецца ў пункце аб самавызначэньні, яны

¹⁾ Гл. кнігу Баўэра, ст. 166.

маюць на гэта поўнае права. Але, ці паслужыць гэта на карысьць працуючых колаў татарскай нацыі. Ці можа соцыял-дэмократыя індывідуальна глядзець на тое, як багі і мулы вядуць за сабою масы ў справе вырашэньня нацыянальнага пытання? Ці не павінна соцыял-дэмократыя прыняць актыўны ўдзел у справе і зрабіць пэўны ўплыў на волю нацыі? Ці не павінна яна выступіць з канкрэтным плянам вырашэньня пытання, плянам найбольш выгадным для татарскіх масаў?

Але якое вырашэньне больш за ўсё сумесна з карысьцю працуючых мас? Аўтономія, фэдэрацыя, альбо сэпаарцыя?

Усё гэта — пытаньні, вырашэньне якіх залежыць ад канкрэтных гістарычных умоваў, якія акружаюць даную нацыю.

Больш таго. Умовы, як і ўсё, мяняюцца, і вырашэньне, правільнае для данага моманту, можа зьявіцца зусім няпрыгодным для другога моманту.

У палове XIX веку Маркс быў прыхільнікам аддзяленьня расейскай Польшчы, і ён меў рацыю, бо тады ставілася пытаньне аб вызваленьні вышэйшай культуры ад руйнаваўшай яе ніжэйшай. І пытаньне стаяла тады не ў тэорыі толькі, не акадэмічна, а на практыцы, у самым жыцьці.

У канцы XIX веку польскія марксыстыя выказваюцца ўжо проціў аддзяленьня Польшчы, і яны таксама маюць правільны погляд, бо за апошнія 50 гадоў адбыліся глыбокія зьмены ў бок эаэномічнага й культурнага збліжэньня Расеі і Польшчы. Апрача таго, за гэтыя часы пытаньне аб аддзяленьні з пытання практычнага перарабілася ў пытаньне акадэмічнае, якое магло хваляваць хіба толькі зарубежных інтэлігэнтаў. Гэта ня выключае, зразумела, магчымасьці вядомых нутраных і надворных коньонктур, пры якіх пытаньне аб аддзяленьні Польшчы зноў можа стаць на чаргу.

Гэта значыць, што вырашэньне нацыяналь-

нага пытаньня магчыма толькі ў зьвязку з гістарычнымі ўмовамі, узятымі ў іх разьвіцьці.

Экономічныя, політычныя і культурныя ўмовы, акружаючыя даную нацыю, — гэта адзіны ключ к вырашэньню пытаньня аб тым, як павінна асталявацца тая, ці іншая нацыя, якія формы павінна прыняць яе будучая конструкцыя. Пры гэтым магчыма, што для кожнай нацыі прыдзецца асобна вырашаць пытаньне.

Калі дзе й канечна патрэбна дыялектычная пастаноўка пытаньня, дык гэта якраз тутак, у нацыянальным пытаньні.

Дзеля гэтага мы павінны рашуча выказацца проціў аднаго вельмі пашыранага, але й вельмі агульнага спосабу „вырашэньня“ нацыянальнага пытаньня, які вядзе свой пачатак ад Бунду.

Мы гаворым аб лёгкім мэтодзе адсылкі на аўстрыйскую й паўднёва-славянскую ¹⁾ соцыял-дэмократыю, якая бач ужо вырашыла нацыянальнае пытаньне, і ў якой расейскія соцыял-дэмократы павінны проста запазычыць гэта вырашэньне. Пры гэтым спадзяюцца, што ўсё, што, скажам, правідлова для Аўстрыі правідлова й для Расеі. Выпускаецца з віду самае важнае й рашучае ў даным выпадку: канкрэтныя гістарычныя ўмовы ў Расеі наогул і ў жыцьці кожнай асобнай нацыі ў межах Расеі паасобку.

Паслухайце, напрыклад, вядомага бундаўца В. Касоўскага:

„Калі на IV зьездзе Бунду абгаварваўся прынцыповы бок пытаньня (справа йдзе аб нацыянальным пытаньні І. С.), дык прапазыцыя аднаго з членаў зьезду вырашыць пытаньне наўзор рэзолюцыі паўднёва-славянскай соцыял-дэмакратычнай партыі выклікала агульнае спагаданьне. У рэзультатаце „Зьезд аднагалосна прыняў... нацыянальную аўтаномію“ ²⁾).

І—толькі! Ні аналізу расейскай жыцьцёвасьці, ні выяўленьня ўмоваў жыцьця жыдоў у Расеі: спачатку запазы-

¹⁾ Паў.-слав. соцыял-дэмокр. працуе на дне Аўстрыі.

²⁾ „Вопросы национальности“ В. Касоўскага, ст. 16—17.

чалі вырашэньне ў паўднёва-славянскай соцыял-дэмакратычнай партыі, потым „спагадалі“ яму, а затым „аднагалосна прынялі“! Гэтак ставяць і „вырашаюць“ бундаўцы нацыянальнае пытаньне ў Расеі...

Між тым, Аўстрыя і Расея прадстаўляюць зусім розныя ўмовы. Гэтым і тлумачыцца, што соцыял-дэмакратыя ў Аўстрыі, якая прыняла нацыянальную програму ў Бруне (1899 г.) паводлуг рэзолюцыі паўднёва-славянскай соцыял-дэмакратычнай партыі (праўда з некаторымі нязначнымі папраўкамі) зусім непарасейску падходзіць да пытаньня, і зразумела, непарасейску яго вырашае.

Раней за ўсё пастаноўка пытаньня. Як ставяць пытаньне аўстрыйскія тэорэтыкі нацыянальнай аўтономіі, тлумачы Брунскай нацыянальнай програмы і рэзолюцыі паўднёва-славянскай соцыял-дэмакратычнай партыі, Шпрынгэр і Баўэр?

„Мы пакідаем тутак, кажа Шпрынгэр, без адказу пытаньне аб тым, ці магчыма наогул дзяржава нацыянальнасьцяў і ці вымушаны, упаасобку, аўстрыйскія нацыянальнасьці скласьці адно політычнае цэлае; гэтыя пытаньні мы будзем лічыць вырашанымі. Для таго, хто нязгодзен з памянёнай магчымасьцю й абавязковасьцю, нашы досьледы будуць, зразумела, бязгрунтоўнымі. Наша тэма кажа: даныя нацыі вымушаны вясьці супольнае існаваньне; якія праўныя формы дадуць ім магчымасьць жыць найлепш? ¹⁾“

Такім чынам, дзяржаўная цэласьць Аўстрыі, як асноўны пункт.

Тое самое кажа Баўэр:

„Мы грунтуемся на гэтай думцы, што аўстрыйскія нацыі астануцца ў тым-жа дзяржаўным хаўрусе, у якім яны цяпер жывуць, і пытаемся, якія-ж у межах гэтага хаўрусу будуць адносіны нацый паміж сабою і ўсіх іх да дзяржавы“ ²⁾.

Ізноў-жа: цэласьць Аўстрыі першым чынам.

¹⁾ Гл. „Нац. праблемы“ ст. 14, Шпрынгэра.

²⁾ Гл. „Нац. вопр. и соц.-дем.“ стр. 339, О. Баўэра.

Ці можа так ставіць пытаньне расейская соцыял-дэмократыя? Не, ня можа. І ня можа яна таму, што з самага пачатку стаіць на пункце погляду самавызначэньня нацыі, у сілу якога нацыя мае права на аддзяленьне. Нават бундавец Гольдблат згадзіўся з тым на другім зьездзе расейскай соцыял-дэмократыі, што апошняя ня можа адмовіцца ад пункту погляду самавызначэньня. Вось што кажа Гольдблат:

„Супроць права на самавызначэньне нельга спрачацца. У выпадку, калі якая-небудзь нацыя змагаецца за самастойнасьць, дык перашкаджаць гэтаму нельга. Калі Польшча не пажадае ўступіць у „законны шлюб“ з Расеяй, дык ня нам ёй перашкаджаць у гэтым“.

Усё гэта так. Але адсюль выцякае, што асноўныя пункты ў аўстрыйскіх і расейскіх с.-д. ня толькі не аднолькавы, а, наадварот, проста проціўлеглы.

Ці магчыма пасля гэтага гаварыць аб магчымасьці запазычаньня нацыянальнай праграмы ў аўстрыйцаў.

Далей. Аўстрыйцы думаюць правясьці ў жыцьцё „свабоду нацыянальнасьцяў“ шляхам дробных рэформ, паступовым крокам. Прапануючы нацыянальную аўтономію, як практычную меру, яны зусім ня думаюць аб грунтоўных зьменах, аб дэмократычна-вызваленчым руху, якога ў іх ня маецца ў пэрспэктыве. Між тым, расейскія марксысты зьвязваюць пытаньне аб „свабодзе нацыянальнасьцяў“ з магчымымі грунтоўнымі зьменамі, з дэмократычна-вызваленчым рухам, ня маючы грунту спадзявацца на рэформы. А гэта істотна зьмяняе справу ў сэнсе магчымага лёсу нацыяў у Расеі.

„Зразумела, кажа Баўэр, нельга думаць, каб нацыянальная аўтономія зьявілася ў рэзультаце вялікага вырашэньня, сьмелай рашучай дзейнасьці. Крок за крокам будзе йсьці Аўстрыя к нацыянальнай аўтономіі, марудным і балючым процэсам, цяжкай барацьбой, дзякуючы якой законадаўства і ўправа будуць знаходзіцца ў становішчы хранічнай паралізаванасьці.“

Не, ня шляхам вялікага законадаўчага акту, а мноствам асобных законаў, якія павінны выдавацца для асобных краінаў, асобных супольняў, будзе збудаваны новы дзяржаўны прававы лад“¹⁾.

Тое самае кажа Шпрынгэр:

„Я добра ведаю, піша ён, што інстытуты падобнага роду (органы нацыян. аўтономіі І. С.) складаюцца ня ў год і не ў дзесятак гадоў. Рэарганізацыя аднае толькі прускае ўправы запатрабавала доўгага часу... Прусіі патрэбны былі два дзесяцёхлецьці для канчатковага асталяваньня сваіх асноўных адміністрацыйных установаў. Дзеля гэтага хай ня думаюць, што я ня ведаю, колькі часу й колькі труднасьцяў запатрабуецца для Аўстрыі“²⁾.

Усё гэта вельмі зразумела. Але ці могуць расейскія марксыстыя ня звязваць нацыянальнага пытаньня са „сьмелай рашучай дзейнасьцю“? Ці могуць яны спадзявацца на частковыя рэформы... „на мноства асобных законаў“, як на сродак здабываньня „свабоды нацыянальнасьцяў“? А калі яны ня могуць і не павінны рабіць гэтага, дык ці-ж не зразумела адсюль, што мэтоды барацьбы й пэрспэктывы ў аўстрыйцаў і расейцаў зусім розныя. Якім чынам магчыма пры гэткім становішчы абмяжоўвацца аднабочнай і палавінчатай нацыянальнай аўтономіяй аўстрыйцаў? Адно з двух: або прыхільнікі запазычаньня не спадзяюцца на рашучыя й смелыя ўчынкі, або яны спадзяюцца на іх, але „ня ведаюць, што цяўпуць“.

Нарэшце, Расея й Аўстрыя стаяць перад зусім рознымі чарговымі задачамі, дзеля чаго і мэтод вырашэньня нацыянальнага пытаньня дыктуецца розна.

Аўстрыя жыве ў умовах парлямэнтарызму, без парлямэнту пры сучасных умовах тамака разьвіцьцё немагчыма. Але парлямэнцкае жыцьцё й законадаўства Аўстрыі нярэдка зусім спыняюцца, дзякуючы сваркам нацыянальных партыяў. Гэтым і тлумачыцца хранічны крызіс,

¹⁾ Гл. „Нац. вэпрос“, Баўэра, ст. 422.

²⁾ Гл. „Нац. проблемы“, Шпрынгэра, ст. 281—282.

якім Аўстрыя даўно ўжо хварэе. Дзеля гэтага нацыянальнае пытаньне тамака складае вось політычнага жыцьця, зьяўляецца пытаньнем існаваньня. Ня дзіўна дзеля гэтага, што аўстрыйскія с.-д. політыкі працуюць раней за ўсё над вырашэньнем пытаньня аб нацыянальных спрэчках, стараюцца вырашыць яго, зразумела, на грунце ўжо існуючага парлямэнтарызму, парлямэнцкім спосабам.

Ня тое ў Расеі. Папершае, у Расеі, „дзякуй богу“, няма парлямэнту. Падругое—і гэта галоўнае, восьсю політычнага жыцьця Расеі зьяўляецца не нацыянальнае пытаньне, а аграрнае. Дзеля гэтага лёс расейскага пытаньня, а значыць і „вызваленьне“ нацый, зьвязваюцца ў Расеі з вырашэньнем аграрнага пытаньня, іначай кажучы, з знішчэньнем прыгонных рэштак, з дэмакратызацыяй краю. Гэтым і тлумачыцца, што ў Расеі нацыянальнае пытаньне выступае не як самастойнае й рашучае, а як частка агульнага, больш важнага пытаньня, вызваленьня з-пад прыгонных рэштак краіны.

„Бясплодзьдзе аўстрыйскага парлямэнту, піша Шпрынгэр, тым толькі і выклікана, што кожная рэформа выклікае ў сярэдзіне нацыянальных партыяў спрэчкі, якія руйнуюць іх еднасьць, і правадыры партыяў дзеля гэтага ўнікаюць усяго таго, што пахне рэформамі. Прогрэс Аўстрыі наогул магчым толькі ў тым выпадку, калі нацыям будуць даны іх уласныя праўныя пазіцыі; гэта пазбавіць іх ад абавязкаў трымаць у парлямэнце рэгулярныя баявыя атрады і дасьць ім магчымасьць зьвярнуцца да вырашэньня гаспадарчых і соцыяльных задачаў“¹⁾.

Тое самае кажа Баўэр:

„Нацыянальная згода патрэбна раней за ўсё дзяржаве. Дзяржава зусім ня можа цярпець, каб законадаўства спынялася з прычыны нейкага нікчэмнага пытаньня аб мове, з прычыны маленькай спрэчкі знэрвавальных людзей

¹⁾ Гл. „Нац. вопр.“ Шпрынгэр, ст. 281—282.

на якім небудзь нацыянальным рубяжы, з-за якой небудзь новай школы“¹⁾).

Усё гэта зразумела. Але ня менш зразумела, што ў Расеі нацыянальнае пытаньне стаіць на зусім іншым грунце. Не нацыянальнае, а аграрнае пытаньне вырашае лёс прогрэсу ў Расеі, нацыянальнае пытаньне—падзагаднае.

Такім чынам, розная пастаноўка пытаньня, розныя пэрспэктывы й мэтоды барацьбы, розныя чарговыя задачы,—ці-ж не зразумела, што пры гэткім становішчы рэчаў браць прыклады з Аўстрыі і займацца запазычаньнем праграмы могуць толькі папяровыя людзі, „вырашаючыя“ нацыянальнае пытаньне па-за межамі прастору й часу?

Яшчэ раз: канкрэтныя гістарычныя ўмовы, як асноўны пункт, дыалектычная пастаноўка пытаньня, як адзіная правідловая пастаноўка — гэта ключ к вырашэньню нацыянальнага пытаньня.

4. НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АЎТОНОМІЯ.

Вышэй мы гаварылі аб фармальным баку аўстрыйскай нацыянальнай праграмы, аб мэтодолёгічных асновах, на моцы якіх расейскія марксысты ня могуць проста ўзяць прыклад у аўстрыйскай соцыял-дэмократыі і зрабіць яе праграму сваёй.

Пагаворым цяпер аб самой праграме ў яе істоце.

І так, якой зьяўляецца нацыянальная праграма аўстрыйскіх соцыял-дэмократаў?

Яна выяўляецца ў двух словах: нацыянальная аўтономія.

Гэта азначае, папершае, што аўтаномія даецца ня Чэхіі альбо Польшчы, залюдненым, галоўным чынам, чэхамі й палякамі, а наогул чэхам і палякам, незалежна ад тэрыторыі, усёроўна, якую-б краіну Аўстрыі яны не залюднялі.

¹⁾ Гл. „Нац. вопр.“ Баўэр ст 401.

Дзеля гэтага аўтономія гэта носіць назву нацыянальнай, а не тэрыторыяльнай.

Гэта значыць, папершае, што раскіданыя па розных кутках Аўстрыі чэхі, палякі, немцы і г. д., узятыя пэрсанальна паасобку, арганізуюцца ў цэлыя нацыі, і як гэтакія, уваходзяць у склад аўстрыйскай дзяржавы. Аўстрыя будзе прадстаўляць у гэтым выпадку, не хаўрус аўтономных краін, а хаўрус аўтономных нацыянальнасьцяў, арганізаваных незалежна ад тэрыторыі.

Гэта значыць, патрэчае, што агульна-нацыянальныя ўстановы, якія павінны быць утвораны для гэтых мэтаў у палякоў, чэхаў і г. д., будуць займацца не політычнымі пытаньнямі, а толькі культурнымі. Спэцыфічна політычныя пытаньні згуртуюцца ў агульнааўстрыйскім парлямэнце (рэйхстаге).

Дзеля гэтага аўтономія гэта носіць яшчэ назву культурнай, культурна-нацыянальнай.

А вось і тэкст праграмы, прынятай аўстрыйскай соцыял-дэмакратыяй на Брунскім конгрэсе ў 1899 г.¹⁾

Успомніўшы аб тым, што „нацыянальныя спрэчкі ў Аўстрыі перашкаджаюць політычнаму прогрэсу“, што „канчатковае вырашэньне нацыянальнага пытаньня ёсьць раней за ўсё культурная патрэба“, што „вырашэньне магчыма толькі пры праўдзіва-дэмакратычным грамадзянстве, збудаваным на падставе агульнага, простага й роўнага выбарнага права“—праграма кажа далей:

Захаваньне й разьвіцьцё нацыянальных асаблівасьцяў народаў²⁾ Аўстрыі магчыма толькі пры поўным роўнапраўі і пры адсутнасьці усялякага ўціску. Дзеля гэтага раней за ўсё павінна быць адкінута сыстэма

¹⁾ За яе галасавалі і прадстаўнікі паўднёва-славянскай с.-д. партыі. Гл. „Дэбаты по нац. вопросу на Брюнском партэйтаге“ стар. 72. 1906 г.

²⁾ У расейскім перакладзе М. Паніна (гл. кнігу Баўэра ў пер. Паніна) замест „национ. особен.“ сказана „нац. индивидуальности“. Панін неправільна пераклаў гэта месца. У нямецкім тэксьце няма слова „індывидуальнасьць“, тамка гаворыцца о „Nationalen Eigenart“ г. зн. аб асаблівасьцях, што далёка не адно й тое. І. С.

бюрократычнага дзяржаўнага цэнтралізму, таксама, як і фэодальныя прывілеі асобных краінаў.

Пры гэтых і толькі пры гэтых умовах у Аўстрыі зможа асталявацца нацыянальны парадак, замест нацыянальных сварак; гэты парадак павінен грунтавацца на наступных падставах:

1. Аўстрыя павінна быць арганізавана ў дзяржаву, заснаваную на дэмакратычным хаўрусе нацыянальнасцяў.

2. Замест гістарычных каронных земляў павінны быць утвораны нацыянальна абмежаваныя корпарацыі з уласным самасправаваннем; у кожнай з іх законадаўства і ўправа знаходзілася-б у руках нацыянальных палат, выбіраных на падставе агульнага, простага й роўнага галасавання.

3. Аўтономныя краіны адной і тэй-жа нацыі складаюць разам нацыянальна-адзіны хаўрус, які вырашае свае нацыянальныя справы зусім аўтономна.

4. Правы нацыянальных меншасцяў забяспечваюцца асобным законам, які выдаецца імперскім парламэнтам.

Уканцы праграма заклікае да салідарнасці ўсіх нацыяў Аўстрыі¹⁾.

Ня цяжка прымеціць, што ў праграме гэтай засталіся некаторыя сьляды „тэрыторыялізму“, але наогул яна зьяўляецца формулай нацыянальнай аўтономіі. Не дарма Шпрынгэр, першы агітатар нацыянальнай аўтономіі, спатыкае яе з захапленнем²⁾. Баўэр таксама разьдзяляе яе, даючы ёй назву „тэорэтычнай перамогі“³⁾ нацыянальнай аўтономіі; толькі ў інтарэсах большай яснасьці ён прапанаваў пункт 4 замяніць больш канкрэтнай фэльмуліроўкай, гаворучай аб патрэбе „арганізацыі нацыянальнае меншасці ў сярэдзіне кожнай аўтономнай краіны ў публічна-прававую корпарацыю“ для загадваньня школьнымі і іншымі культурнымі справамі⁴⁾.

1) Гл. „Vereandhungen des Gesamtparteitages в Брюне“ 1899 г.

2) Гл. „Нац. Пробл.“ Шпрынгэра, ст. 286.

3) Гл. „Нац. вопрос“, Баўэра, ст. 549.

4) Гл. „Нац. вопрос“ Баўэра, ст. 556.

Гэткай зьяўляецца нацыянальная праграма аўстрыйскай соцыял-дэмакратыі.

Разглядзім яе навуковыя падставы.

Паглядзім, як абасноўвае аўстрыйская соцыял-дэмакратыя прапанаваную ёю нацыянальную аўтономію.

Зьвернемся да тэарэтыкаў апошняй, да Шпрынгэра і Баўэра.

Грунтам нацыянальнай аўтономіі зьяўляецца разуменьне нацыі, як хаўрусу асоб незалежна ад пэўнай тэрыторыі.

Нацыянальнасьць па Шпрынгэру, не знаходзіцца ні ў якой істотнай сувязі з тэрыторыяй; нацыя — аўтономныя пэрсональныя хаўрусы¹⁾.

Баўэр таксама гаворыць аб нацыі, як аб „пэрсональным супольстве“, якое „не карыстаецца выключным панаваньнем у якой-небудзь пэўнай краіне“²⁾.

Але асобы, складаючыя нацыю, незаўсёды жывуць адной зьлітаю масаю, — яны часта падзяляюцца на групы і ў гэткім выглядзе пранікаюць у чужыя нацыянальныя організмы.

Гэта капіталізм гоніць іх у розныя краіны й гарады на заробкі. Але, уваходзячы ў чужыя нацыянальныя краіны і складаючы тамака меншасьці, групы гэтыя церпяць ад мясцовых нацыянальных большасьцяў у сэнсе ўціску мовы, школы і г. д. Адсюль нацыянальныя спрэчкі, адсюль „няпрыгоднасьць“ тэрыторыяльнай аўтономіі. Адзіны выхад з гэтакага становішча, па думцы Шпрынгэра і Баўэра, — арганізаваць раскіданыя ў розных мясцох дзяржавы меншасьці данай нацыянальнасьці ў адзін агульны міжклясавы нацыянальны хаўрус. Толькі гэткі хаўрус мог-бы абараніць, па іх думцы, культурныя інтарэсы нацыянальных меншасьцяў, толькі ён здолеў-бы спыніць нацыянальныя спрэчкі.

¹⁾ Гл. „Нац. Пробл.“ Шпрынгэра, ст. 74.

²⁾ Гл. „Нац. пробл.“, ст. 19.

„Бязумоўна патрэбна, кажа Шпрынгэр, даць нацыянальнасьцям правідловую арганізацыю, даць ім правы і абавязкі ¹⁾. Зразумела, „закон лёгка стварыць, але ці дасьць ён тыя вынікі, якіх ад яго чакаюць“... „Калі жадаюць стварыць закон для нацыі, дык раней таго трэба стварыць самыя нацыі“ ²⁾. „Без арганізаваньня нацыянальнасьцяў стварэньне нацыянальнага права й спыненьне нацыянальных спрэчак немагчыма“ ³⁾.

У тым-жа сэнсе кажа Баўэр, калі ён выстаўляе як „запатрабаваньне працоўнае клясы“, арганізацыю меншасьцяў у публічна-праўныя корпорацыі на грунце пэрсональнага прынцыпу ⁴⁾.

Але як арганізаваць нацыі? Як вызначыць прыналежнасьць асобы к тэй ці іншай нацыі?

„Гэтая прыналежнасьць, кажа Шпрынгэр, вызначаецца нацыянальнымі матрыкуламі; кожны жыхар краіны павінен абвясьціць аб сваёй прыналежнасьці да якой-небудзь нацыі ⁵⁾.

„Пэрсанальны прынцып, кажа Баўэр, мяркуецца па тым, што жыхарства падзеліцца па нацыянальнасьцям, на грунце свабодных заяваў дарослых грамадзян: дзеля чаго і „павінны быць загатаваны нацыянальныя кадастры“ ⁶⁾.

Далей. „Усе немцы, кажа Баўэр, у нацыянальна-адзінародных краінах, затым усе немцы, занесеныя ў нацыянальныя кадастры падвойных краін, складаюць нямецкую нацыю і выбіраюць нацыянальную раду“ ⁷⁾.

Тое самае патрэбна сказаць аб чэхах, паляках і інш.

„Нацыянальная рада, па Шпрынгэру, гэтая

¹⁾ Гл. „Нац. вопр.“, ст. 286.

²⁾ Гл. „Нац. вопр.“, ст. 552.

³⁾ Гл. там-жа, ст. 88-89.

⁴⁾ Гл. там-жа, ст. 89.

⁵⁾ Гл. „Нац. прабл.“, ст. 226.

⁶⁾ Гл. „Нац. вопр.“, 368.

⁷⁾ Гл. „Нац. вопр.“ 375.

культурна-нацыянальны парламент, якому падлягае вызначэнне асноў і ўхваленне сродкаў, патрэбных для дапамогі нацыянальнай школьнай справе, нацыянальнай літаратуры, навуцы, для адчынення акадэміяў, музэяў, галерэяў, тэатраў і інш. ¹⁾

Гэткай зьяўляецца арганізацыя нацыі і цэнтральная ўстанова апошняй.

Ствараючы гэтакія міжклясавыя інстытуты, аўстрыйская с.-д. партыя імкнецца, па думцы Баўэра, да таго, каб „зрабіць нацыянальную культуру... прыналежнасцю ўсяго народу і гэкім адзіна-магчымым чынам зьліць сяброў нацыі ў нацыянальна-культурнае супольства“ ²⁾.

Можна падумаць, што ўсё гэта мае адносіны толькі да Аўстрыі. Але Баўэр з гэтым ня згодзен. Ён рашуча пацвярджае, што нацыянальная аўтаномія абавязкова і ў іншых дзяржавах, якія, як і Аўстрыя, складаюцца з некалькіх нацыянальнасцяў.

Супроць нацыянальнай палітыкі заможных клясаў, палітыкі заваявання ўлады ў дзяржаве нацыянальнасцяў пролетарыят усіх нацыяў выстаўляе, па думцы Баўэра, сваё запатрабаванне нацыянальнай аўтаноміі ³⁾.

Затым, няпрыметна падмяняючы самавызначэнне нацыянальнай аўтаноміяй, далей кажа: „такім чынам нацыянальная аўтаномія, самавызначэнне нацыяў, неабходна становіцца констытуцыйнай праграмай пролетарыяту ўсіх нацыяў, жывучых у дзяржаве нацыянальнасцяў“ ⁴⁾.

Але ён ідзе яшчэ далей. Ён глыбака верыць, што „констытуаваныя“ ім і Шпрынгэрам міжклясавыя „нацыянальныя хаўрусы“ паслужаць нейкім прататыпам будучага сацыялістычнага грамадзянства. Бо ён ведае „што сацыялістычны грамадзянскі лад... падзеліць чалавецтва на нацыянальна-абмежаваныя супольствы“ ⁵⁾, што пры сацыя-

1) Гл. „Нац. прабл.“, 234.

2) Гл. „Нац. вопр.“, 553.

3) Гл. там-жа, 337.

4) Гл. там-жа, 333.

5) Гл. там-жа, 555.

лізьме адбудзецца „падзел чалавецтва на аўтаномныя нацыянальныя супольствы“¹⁾, што „гэткім чынам, соцыялістычнае грамадзянства, бязумоўна, прадставіць сабою разнакалёрны малюнак пэрсональных нацыянальных хаўрусаў і тэрыторыяльных корпорацый“²⁾, што, як з гэтага выцякае, соцыялістычны прынцып нацыянальнасьці зьяўляецца вышэйшым сынтэзам нацыянальнага прынцыпу і нацыянальнай аўтаноміі“³⁾.

Здаецца, даволі...

Вось як выглядае нацыянальная аўтаномія ў працах Баўэра й Шпрынгэра.

Раней за ўсё кідаецца ў вочы зусім незразумелая, нічым неапраўданая падмена самавызначэньня нацыяў нацыянальнай аўтаноміяй. Адно з двух: альбо Баўэр не зразумеў самавызначэньня, альбо ён зразумеў, але чамусьці сьвядома яго звужвае. Бо, бязумоўна, што: нацыянальная аўтаномія разьлічвае на цэласьць дзяржавы нацыянальнасьцяў, самавызначэньне-ж выходзіць за межы гэтай цэласьці; што самавызначэньне перадае нацыі ўсю паўнату правоў, нацыянальная-ж аўтаномія — толькі „культурныя“ правы—гэта папершае.

Падругое, зусім магчыма ў будучым гэткае злучэньне нутраных і знадворных коньюктур, пры якім тая ці іншая нацыянальнасьць пастановіць выступіць з дзяржавы нацыянальнасьцяў, хоць-бы з Аўстрыі, — заявілі-ж русінскія с.-д. на Брунскім партэйтазе аб сваёй згодзе аб'яднаць „дзьве часткі“ свайго народу ў вадно цэлае⁴⁾, як быць тады з „неабходнай для пролетарыяту ўсіх нацыяў“ нацыянальнай аўтаноміяй?

Што гэта за „вырашэньне“ пытаньня, якое мэханічна ўпіхае нацыі ў пракрустава ложка цэласьці дзяржавы.

1) Гл. там-жа, 556.

2) Гл. там-жа, 543.

3) Гл. там-жа, 542.

4) Гл. „Дебаты па нац. вопр. на Брунск. партэйтаге“, стр. 48.

Далей. Нацыянальная аўтаномія прэрэчыць усяму ходу разьвіцьця нацыяў. Яна дае лёзунг арганізаваць нацыі, але ці магчыма іх штучна зьнітаваць, калі жыцьцё, калі эканамічнае разьвіцьцё адрывае ад іх цэлыя групы й раскідае апошнія па розных краінах.

Няма сумненьня, што на першых стадыях капіталізму нацыі шчыльней злучаюцца, але бязумоўна і тое, што на вышэйшых стадыях капіталізму пачынаецца процэс раскіданьня нацыяў, процэс аддзяленьня ад нацыяў цэлага шэрагу груп, адыходзячых на заробкі, а потым і зусім перасяляючыхся ў іншыя краіны дзяржавы, прыгэтым перасяленцы губляюць старыя сувязі, набываюць новыя на новых мясцох, набываюць сабе з пакаленьня ў пакаленьне новыя звычаі й густы, а магчыма і новую мову...

Спытаемся цяперака, ці магчыма аб'яднаць гэтакія адасобненыя адна ад другой групы ў адзін нацыянальны хаўрус. Дзе тыя цудадзейныя абручы, пры дапамозе якіх магчыма было-б аб'яднаць неаб'яднанае. Ці магчыма „зьліць у вадну нацыю“ напрыклад, прыбальтыцкіх і закаўкаскіх немцаў? Але, калі ўсё гэта немагчыма, дык чым адрозьніваецца, у гэтым выпадку, нацыянальная аўтаномія ад утопіі старых нацыяналістых, якія стараліся павярнуць назад кола гісторыі?

Але зьвяззласьць і еднасьць нацыі разрываецца ня толькі дзякуючы расьсяленьню. Яна разрываецца яшчэ знутры, дзякуючы абвастрэньню клясавай барацьбы. На першых стадыях капіталізму яшчэ магчыма гаварыць аб „культурным супольстве“ пролетарыяту й буржуазіі. Але з разьвіцьцём буйнай індустрыі й абвастрэньнем клясавай барацьбы „супольства“ пачынае растайваць. Нельга паважна гаварыць аб „культурным супольстве“ нацыі, калі гаспадары й працаўнікі аднэй і тэй-жа нацыі перастаюць разумець адзін другога. Аб якім „супольстве лёсу“ можа быць мова, калі буржуазія прагне вайны, а пролетарыят абвешчае „вайну вайне“? Ці магчыма з гэт-

кіх проціўлеглых элемэнтаў арганізаваць адзіны міжклясавы нацыянальны хаўрус? Ці магчыма пасля гэтага гаварыць аб „згуртаваньні ўсіх членаў нацыі ў нацыянальна-культурную супольнасьць“? ¹⁾ Ці ня ясна з гэтага, што нацыянальная аўтономія пярэчыць усяму ходу клясавай барацьбы?

Але дапусьцім на хвіліну, што лёзунг „арганізуй нацыю“—можа быць здзейсьнены. Магчыма яшчэ зразумець буржуазна-нацыяналістычных парлямэнтарыяў, якія стараюцца „арганізаваць“ нацыю дзеля атрыманьня лішніх галасоў. Але з якіх часоў с.-д. пачалі займацца „арганізацыяй“ нацыі, „констытуаваньнем“ нацыяў, „стварэньнем“ нацыяў?!

Што гэта за с.-д., якія ў эпоху мацнейшага абвастрэньня барацьбы клясаў арганізуюць міжклясавыя хаўрусы!

Дагэтуль у аўстрыйскай, як і ў кожнай іншай, с.-д. была адна задача: арганізаваць пролетарыят. Але задача гэта, як відаць, „састарэла“, цяпер Шпрынгэр і Баўэр „ставяць новую“, больш цікавую задачу: „стварыць, арганізаваць“ нацыю..

Папраўдзе лёгіка абавязвае: той, хто прыняў нацыянальную аўтономію, павінен прыняць і гэтую „новую“ задачу, але прыняць апошнюю—гэта значыць сайсьці з клясавай пазыцыі, стаць на шлях нацыяналізму.

Нацыянальная аўтаномія Шпрынгэра і Баўэра ёсьць удалікатнены від нацыяналізму.

І гэта зусім не выпадковасьць, што нацыянальная праграма аўстрыйскіх с.-д. абавязвае клапаціцца аб „захаваньні й разьвіцьці нацыянальных асаблівасьцяў народаў“. Падумаць толькі: „захаваць“ гэтка „нацыянальныя асаблівасьці“ закаўкаскіх татар, як самабічаваньне й сьвята „Шаксей-Ваксей“! „Разьвіць“ гэтка нацыянальныя асаблівасьці Грузіі, як „права—помсты“!

Гэткаму пункту месца ў заўзятай буржуазна-нацыяналістычнай праграме і, калі ён апынуўся ў праграме аўстрыйскіх с.-д., дык дзеля таго, што нацыянальная аўтаномія зносіць гэкія пункты, яна не спрачаецца з імі.

¹⁾ Гл. „Нац. вопрос“, Баўэра, 553.

Але, няпрыгодная для сучаснага, нацыянальная аўтаномія яшчэ больш няпрыгодна для будучага, соцыялістычнага грамадзянства.

Прароцтва Баўэра аб „падзеле чалавецтва на нацыянальна-абмежаваныя супольствы“ адкідаецца ўсім ходам разьвіцьця сучаснага чалавецтва. Нацыянальныя перагародкі не ўзмацняюцца, а раскідаюцца й падаюць. Маркс яшчэ ў саракавых гадох гаварыў, што „нацыянальная адасобненасьць і процівалегласьць інтарэсаў розных народаў ужо цяпер усё больш ды больш зьніштажаюцца“, што „панаваньне пролетарыяту яшчэ павялічыць гэту зьніштажэньне“ ¹⁾.

Далейшае разьвіцьцё чалавецтва з яго вялізарным ростам капіталістычнага вырабу, з яго ператасоўкай нацыянальнасьцяў і аб'яднаньнем людзей на ўсё больш вялікіх тэрыторыях рашуча пацьвярджае думку Маркса.

Жаданьне Баўэра прадставіць соцыялістычнае грамадзянства ў выглядзе „рознаколернага малюнку пэрсональных нацыянальных хаўрусаў і тэрыторыяльных корпорацый“ зьяўляецца нясьмелай спробай замяніць Марксаву канцэпцыю соцыялізму рэформаванай канцэпцыяй Бакуніна. Гісторыя соцыялізму паказвае, што ўсялякія гэтакія спробы хаваюць у сабе элемэнты нямінучага краху.

Мы ўжо не гаворым аб нейкімсь хвалёным Баўэрам „соцыялістычным прынце нацыянальнасьці“, які зьяўляецца, па нашай думцы, заменай соцыялістычнага прынцыпу клясавай барацьбы буржуазным прынцыпам „нацыянальнасьці“. Калі нацыянальная аўтаномія грунтуецца на такім няпэўным нацыяналістычным прынце, дык трэба прызнаць, што яна можа прынесці працоўнаму руху толькі шкоду.

Праўда, нацыяналізм баўэраўскай аўтаноміі мастацка замаскаваны соцыялістычнымі выразамі, але тым больш ён шкодзён для пролетарыяту. З выразным нацыяналізмам заўсёды магчыма ўправіцца, яго ня цяжка разглядзець. Ку-

¹⁾ Гл. у пачатку гэтага разьдзелу.

ды цяжэй змагацца з нацыяналізмам замаскаваным, які пад яго маскою ня лёгка прымеціць. Прыкрываючыся броняй соцыялізму, ён больш адпорны й больш жывучы. Апынуўшыся сярод працуючых, ён атручвае атмасфэру, распаўсюджваючы шкодныя ідэі ўзаемнага недавер'я і адасабненьня.

Але адмоўныя якасьці нацыянальнай аўтаноміі гэтым ня вычэрпываюцца. Яна падрыхтоўвае грунт ня толькі для адасабненьня нацыяў, але й дзеля драбленьня адзінага працоўнага руху. Ідэя нацыянальнай аўтаноміі стварае псыхолёгічныя пачаткі для падзелу адзінай працоўнай партыі на асобныя, збудаваныя па нацыянальнасьцям партыі. За партыяй дробяцца хаўрусы, і атрымоўваецца поўнае адасабненьне. Так разьбіваецца адзіны клясавы рух на асобныя нацыянальныя раўчакі.

Аўстрыя, бацькаўшчына „нацыянальнай аўтаноміі“, дае найбольш смутныя прыклады гэткае праявы. Аўстрыйская с.-д. партыя, калісьці адзіная, пачала драбіцца на асобныя партыі яшчэ з 1897 годзе. (Вімбэргскі партэйтаг). Пасьля Брунскага партэйтагу (1899), ухваліўшага нацыянальную аўтаномію, драбленьне яшчэ больш павялічылася. Нарэшце, справа дайшла да таго, што замест адзінай інтэрнацыянальнай партыі, маецца цяперака шэсьць нацыянальных, з якіх чэская с.-д. партыя нават ня хоча мець справы з нямецкай соцыял-дэмакратыяй.

Але з партыямі зьвязаны профэсыянальныя хаўрусы. У аўстрыі, як у тых, так і ў другіх, галоўную працу нясуць тыя-ж самыя с.-д. рабочыя. З прычыны гэтага, можна было спадзявацца, што сэпаратызм у партыі павядзе да сэпаратызму ў хаўрусах, што хаўрусы таксама падзеляцца. Яно так і здарылася: Хаўрусы таксама падзяліліся па нацыянальнасьцям. Цяпер нярэдка справа даходзіць нават да таго, што чэскія рабочыя ламаюць забастоўку нямецкіх рабочых, альбо выступаюць на выбарах у муніцыпалітэты разам з чэскімі буржуа проціў нямецкіх рабочых.

Вось жніва нацыянальнай аўтаноміі.

5. БУНД, ЯГО НАЦЫЯНАЛІЗМ, ЯГО СЭПАРАТЫЗМ.

Вышэй мы гаварылі, што Баўэр, прызнаючы нацыянальную аўтономію бязумоўна патрэбнай для чэхаў, палякоў і г. д., выказваецца, аднак, проціў гэткай аўтономіі для жыдоў. На пытаньне, „ці павінна жыдоўская працоўная кляса вымагаць аўтономіі для жыдоўскага народу“? Баўэр адказвае, што „нацыянальная аўтономія ня можа быць запатрабаваньнем жыдоўскіх працаўнікоў“¹⁾.

Прычына, па думцы Баўэра, у тым, што „капіталістычнае грамадзянства не дае ім (жыдом І. С.) захавацца як нацыі“²⁾.

Карацей: жыдоўская нацыя перастае існаваць — значыць няма для каго вымагаць нацыянальнай аўтономіі, і жыды асімілююцца.

Гэты погляд аб лёсе жыдоў, як нацыі, ня новы. Яго выказаў Маркс яшчэ ў саракавых гадох,³⁾ маючы на думцы, галоўным чынам, нямецкіх жыдоў. Яго паўтарыў Кауцкі ў 1903 годзе⁴⁾, маючы на думцы расейскіх жыдоў. Цяпер яго паўтарае Баўэр адносна аўстрыйскіх жыдоў, з тэй, аднак, розьніцай, што ў яго адкідаецца ня сучаснасьць, але будучына жыдоўскай нацыі.

Немагчымасьць захаваньня жыдоў, як нацыі, Баўэр тлумачыць тым, што „жыды ня маюць замкнёнай колёнізацыйнай краіны“⁵⁾. Тлумачэньне гэта, у грунце правідловае, не выражае, аднак, усей праўды. Справа, раней за ўсё, у тым, што ў жыдоў няма зьвязанага з зямлёй шырокага моцнага пласту, які-б натуральна злучыў нацыю ня толькі як яе шкілет, але й як „нацыянальны“ рынак. З 5—6 мільёнаў расейскіх жыдоў толькі 3—4 процанты зьвязаны так ці йначай з сялянскім гаспадарствам. Рэшта 96⁰/₀ заняты

1) Гл. „Нац. вопрос“, ст. 381—396.

2) Гл. там-жа, ст. 389.

3) Гл. яго „Еврейский вопрос“, 1906.

4) Гл. яго „Кишиневская резня и еврейский вопрос“, 1906.

5) Гл. „Нац. вопрос“, 383.

ў гандлі, прамысловасьці, у гарадзкіх установах, наогул, жывуць у гарадох, прычым, раскіданыя па Расеі, ні ў ад-нэй губэрні не складаюць большасьці.

Такім чынам, пранікшыя ў чужыя нацыянальныя краіны ў якасьці нацыянальных меншасьцяў, жыды абслужваюць, галоўным чынам, „чужыя нацыі і, як прамыслоўцы і гандляры, і як людзі вольных профэсій, зразумела, дапа-соўваюцца да „чужых нацыяў“ у сэнсе мовы і інш. Усё гэта ў сувязі з прысьпешанай ператасоўкай нацыянальнасьцяў, уласьцівай разьвітым формам капіталізму, вядзе да асіміляцыі жыдоў. Скасаваньне „мяжы аселасьці“, можа толькі хутчэй пасунуць наперад гэту асіміляцыю.

Пасьля ўсяго гэтага пытаньне аб нацыянальнай аўто-номіі для расейскіх жыдоў прымае крыху сьмешны харак-тар: прапануюць аўтономію для нацыі, будучына якой ад-кідаецца, існаваньне якой трэба яшчэ давесьці!

Тым ня менш, Бунд стаў на гэтую сьмеш-ную хісткую пазыцыю, прыняўшы на сваім VI зьездзе (1905 г.) „нацыянальную програму“ ў сэнсе нацы-янальнай аўтономіі.

Дзьве акалічнасьці папыхалі Бунд на гэткі крок.

Першая акалічнасьць—гэта існаваньне Бунду як орга-нізацыі жыдоўскіх с.-д. працаўнікоў і толькі жыдоўскіх. Яшчэ да 1897 г. с.-д. групы, працаваўшыя сярод жыдоўскіх працаўнікоў, ставілі сабе мэтай стварэньне „спэцыяльна-жыдоўскіх, працоўных організацый“¹⁾. У 1898 годзе яны ўтварылі гэткую організацыю, аб'яднаўшыся ў Бунд. Гэта яшчэ ў тыя часы, калі расейская соцыял-дэмократыя, як цэлае фактычна не існавала. З тых часоў Бунд бязупынна рос і пашыраўся, усё больш выдзяляючыся на фоне шэрае будзёншчыны расейскай соцыял-дэмократыі...

Але вось надыходзяць дзевяцёхсотыя гады. Пачы-наецца масавы працоўны рух.

Расьце польская с.-д., і ўцягвае ў масавую барацьбу жыдоўскіх працаўнікоў. Нацыянальныя межы Бунду, ня

¹⁾ Гл. пратаколы II зьезду, ст. 176.

маючыя тэрыторыяльнай базы, робяцца цеснымі. Перад Бундам пытаньне: альбо растварыцца ў агульнай інтэрнацыянальнай хвалі, альбо абараніць сваё самастойнае існаваньне, як экстэрыторыяльнай арганізацыі. Бунд выбірае апошняе.

Так ствараецца „тэорыя“ Бунду, як „адзінага прадстаўніка жыдоўскага пролетарыяту“.

Але апраўдаць гэтую дзіўную „тэорыю“ як-небудзь „звычайна“ робіцца немагчымым. Абавязкова якая-небудзь „прынцыповая“ падкладка, „прынцыповае“ апраўданьне. Гэткай падкладкай і апынулася нацыянальная аўтономія. Бунд ухапіўся за яе, запазычыўшы ў аўстрыйскай с.-д. Каб ня было гэткай праграмы ў аўстрыйцаў, Бунд прыдумаў-бы яе для таго, каб „прынцыпова“ апраўдаць сваё самастойнае існаваньне.

Такім чынам, пасля нясьмелай спробы ў 1901 г. (IV зьезд) Бунд канчаткова прыймае „нацыянальную праграму“ ў 1905 годзе (VI зьезд).

Другая акалічнасьць — гэта асаблівае становішча жыдоў, як асобных нацыянальных меншасьцяў пасярод іншых нацыянальных компактных большасьцяў цэлых краінаў.

Мы ўжо гаварылі, што гэткае становішча падрывае існаваньне жыдоў, як нацыі, ставіць іх на шлях асіміляцыі. Але гэта—процэс аб'ектыўны. Суб'ектыўна, у галавах жыдоў, ён выклікае рэакцыю і ставіць пытаньне аб гарантыі правоў нацыянальнае меншасьці, аб гарантыі ад асіміляцыі.

Голасна вызнаючы жыцьцёвасьць жыдоўскай нацыянальнасьці, Бунд ня мог ня стаць на пункт погляду „гарантыі“. Стаўшы-ж на гэтую пазыцыю, ён ня мог ня прыняць нацыянальнай аўтономіі. Бо калі й мог ухапіцца Бунд за якую-небудзь аўтономію, дык толькі за нацыянальную, іначай кажучы, культурна-нацыянальную: аб тэрыторыяльна-політычнай аўтономіі жыдоў не магло й быць гутаркі, дзякуючы адсутнасьці ў жыдоў пэўнай суцэльнай тэрыторыі.

Характэрна тое, што Бунд з самага пачатку падкрэсь-

ліваў характар нацыянальнай аўтономіі, як гарантыі правоў нацыянальных меншасцяў, як гарантыі „вольнага развіцця“ нацыяў. Невыпадкова й тое, што прадстаўнік Бунда на II з'ездзе расейскіх с.-д. Гольдблат формуляваў нацыянальную аўтономію, як „установы, запаўняючыя“ ім (нацыям. І. С.) поўную свабоду культурнага развіцця“¹⁾.

З гэткай-жа пропозыцыяй увайшлі ў чацьвертую с.-д. думскую фракцыю прыхільнікі ідэй Бунду.

Гэтак стаў Бунд на сьмешную пазыцыю нацыянальнай аўтономіі жыдоў.

Вышэй мы разгледзелі нацыянальную аўтономію наогул. Разгляд паказаў, што нацыянальная аўтономія вядзе к нацыяналізму. Ніжэй мы пабачым, што Бунд прышоў к гэткаму-ж канцу. Але Бунд разглядае нацыянальную аўтономію яшчэ са спецыяльнага боку, з боку гарантыі правоў нацыянальных меншасцяў. Разгледзім пытаньне з гэтага спецыяльнага боку. Гэта тым больш патрэбна, што пытаньне аб нацыянальных меншасцях — і ня толькі жыдоўскіх — мае для соцыял-дэмакратыі паважнае значэньне. Такім чынам „установа, якая запэўняе“ нацыям „поўную свабоду культурнага развіцця“.

Але што гэта за ўстановы, „запаўняючыя“ і гэтак далей?

Гэта перш за ўсё „нацыянальная рада“ Шпрынгэра-Баўэра, штосьці накшталт сойму па культурных справах.

Але ці могуць гэтыя ўстановы гарантаваць „поўную свабоду культурнага развіцця“ нацыяў? Ці могуць якія-небудзь соймы па культурных справах забясьпечыць нацыі ад нацыяналістычных рэпрэсыяў?

Бунд мяркуе, што могуць.

Але гісторыя кажа адваротнае.

У расейскай Польшчы адзін час існаваў сойм, сойм політычны, і ён, зразумела, стараўся гарантаваць свабоду „культурнага развіцця“ палякоў, але ён ня толькі ня меў

¹⁾ Гл. „Формы нац. движения“ пад рэд. Кастэлянскага, ст. 772.

пасьпеху ў гэтым, але, наадварот, сам загінуў у няроўнай барацьбе з агульна-палітычнымі ўмовамі ў Расеі.

У Фінляндыі даўно існуе сойм, які таксама клапаціцца абараніць фінскую нацыянальнасьць ад замаху, але ці многа ўдаецца яму зрабіць у гэтым кірунку, гэта ўсе баць.

Зразумела, сойм сойму розьніца, і з дэмакратычна арганізаваным фінляндзкім соймам ня так лёгка суладаць, як з арыстократычным польскім. Але станоўчым зьяўляецца ўсё-ж ня сам сойм, а агульныя парадкі ў Расеі: былі-б цяперака ў Расеі гэтка-ж някультурныя азіяцкія грамадзка-політычныя парадкі, як у мінулым, у гады зьніштажэньня польскага сойму, фінляндзкаму сойму прышлося-б куды цяжэй. Апрача таго, політыка „замаху“ на Фінляндыю расьце, і нельга сказаць, каб яна ня мела пасьпеху.

Калі гэтак маецца справа са старымі, гістарычна склаўшыміся ўстановамі, з політычнымі соймамі, дык тым больш ня могуць гарантаваць свабоднага разьвіцьця нацыі маладыя соймы, маладыя ўстановы, ды яшчэ гэтка слабыя, як „культурныя“ соймы.

Справа, як відаць, не ў „установах“ а ў агульных парадках у краю. Няма ў старонцы „дэмакратызацыі“—няма й гарантыі „нацыянальнага разьвіцьця“. Магчыма з пэўнасьцю сказаць, што чым дэмакратычней край, тым менш „замаху“ на свабоду нацыянальнасьцяў, тым больш гарантыі ад замаху“.

Расея—край напалову азіяцкі і таму палітыка „замаху“ прымае тамака нярэдка самыя някультурныя формы, формы гвалту. Няма чаго й казаць, што „гарантыі“ дзедзены ў Расеі да канчатковага мінімуму.

Нямеччына — ужо Эўропа, з большай, альбо меншай політычнай свабодай, — ня дзіва, што політыка замаху ніколі ня прымае тамака формы гвалту.

У Францыі, зразумела, яшчэ больш „гарантыяў“, дзеля таго, што Францыя больш дэмакратычна, чымся Нямеччына.

Мы ўжо не гаворым аб Швэйцарыі, дзе, дзякуючы яе высокай хоць і буржуазнай, дэмакратычнасьці нацыянальнасьцям живецца вольна, — усёроўна, ці зьяўляюцца яны меншасьцю, ці большасьцю.

Такім чынам, Бунд стаіць на неправідловым шляху, спадзяючыся, што „ўстановы“ самі па сабе могуць гарантаваць поўнае культурнае разьвіцьцё нацыянальнасьцяў.

Могуць заўважыць, што Бунд сам лічыць дэмакратызацыю ў Расеі папярэдняй умовай „стварэньня ўстановаў“ і гарантыі свабоды. Але гэта ня так. З „Справаздачы аб 8-ай конфэрэнцыі Бунду“ відаць, што Бунд думае дабіцца „ўстановаў“ на грунце сучасных парадкаў ў Расеі шляхам рэформаваньня жыдоўскае грамады.

„Грамада, гаварыў на гэтай конфэрэнцыі адзін з лідэраў Бунду, можа стаць ядром будучай культурна-нацыянальнай аўтономіі. Культурна-нацыянальная аўтономія ёсьць форма самаабслужваньня нацыі, форма задаваленьня нацыянальных патрэб. Пад формай грамады захоўваецца той-жа зьмест. Гэта — зьвеньне аднаго ланцуга, этапы адной эвалюцыі“¹⁾.

Выходзячы з гэтага, конфэрэнцыя паставіла, што канечна трэба змагацца „за рэформаваньне жыдоўскай грамады й ператварэньне яе законадаўчым шляхам ў сьвецкую ўстанову“ арганізаваную дэмакратычна²⁾.

Зразумела, што ўмоваю й гарантыяй Бунд лічыць не дэмакратызацыю Расеі, а будучую „сьвецкую ўстанову“ жыдоў, атрыманую шляхам „рэформаваньня жыдоўскай грамады“, іначай кажучы, у парадку „законадаўчым“, праз думу.

Але мы ўжо бачылі, што „ўстановы“ самі па сабе, без дэмакратычных парадкаў у ўсёй дзяржаве, ня могуць служыць „гарантыямі“.

Ну, а як усё-ж-такі, пры будучым дэмакратычным

1) Гл. „2-й отчет о VIII конфер. 1911 г., стр. 62.

2) Гл. там-жа, стр. 83—84.

укладзе, ці ня будуць патрэбны, прынамсі, пры дэмакратызме спецыяльныя „культурныя ўстановы“, „запаўняючыя“ і г. д.? Як маецца на конт гэтага справа, напрыклад, у дэмакратычнай Швэйцарыі? Ці ёсць тамка спецыяльныя культурныя ўстановы, накшталт Шпрынгэраўскай „нацыянальнай рады“? Іх тамка няма. Але ці ня шкодзіць гэта культурным інтарэсам, напрыклад, італьянцаў, складаючых там меншасць? Штосьці ня чутно. Ды яно й зразумела: дэмакратыя ў Швэйцарыі робіць непатрэбнымі ўсялякія спецыяльна-культурныя „ўстановы“, нібы-то „гарантуючыя“ і г. д.

Такім чынам, бяссьільныя ў сучасным, непатрэбныя ў будучым — гэткімі зьяўляюцца „ўстановы“ культурна-нацыянальнай аўтаноміі, гэткай зьяўляецца нацыянальная аўтаномія.

Але яна робіцца ўжо шкоднай у той час, калі яе навязаюць „нацыі“, існаваньне й будучына якой падлягае сумненьню. У гэтых выпадках прыхільнікам нацыянальнай аўтаноміі выпадае берагчы і захоўваць усе асаблівасці „нацыі“, ня толькі карысныя, але й шкодныя, абы „адраптаваць“ нацыю ад асіміляцыі, абы „захаваць“ яе.

На гэты небяспечны шлях нямінуча павінен быў уступіць Бунд.

І ён сапраўды ўступіў. Мы маем на думцы вядомыя пастановы апошніх конфэрэнцый Бунду аб „субоце“ „жаргоне“ і інш.

Соцыял-дэмакратыя дамагаецца правоў роднае мовы для ўсіх нацыяў, але Бунд гэтым не здавальняецца, — ён патрабуе, каб „з асаблівай станоўчасцю“ баранілі „правы жыдоўскай мовы“¹⁾, прычым сам Бунд, пры выбарах у IV Думу, аддае „перавагу таму з іх (г. зн. выбаршчыкаў), якія абавязваюцца бараніць правы жыдоўскае мовы“²⁾,

Не агульнае права роднае мовы, а асобнае

¹⁾ Гл. „Отчет о VIII-й конференции Бунда“, ст. 85.

²⁾ Гл. „Отчет о IX-й конференции Бунда“, 1912 г., ст. 42.

права жыдоўскае мовы, жаргону! Хай працаўнікі асобных нацыянальнасьцяў змагаюцца раней за ўсё за сваю мову: жыды за жыдоўскую, грузіны за грузінскую, і г. д., — барацьба за агульнае права ўсёй нацыі — рэч другарадная.

Вы можаце не прызнаваць права роднае мовы ўсіх прыгнечаных нацыянальнасьцяў, але калі вы прызналі права жаргону, дык так і ведайце: Бунд будзе галасаваць за вас, Бунд „аддасьць вам перавагу“.

Але чым-жа адрозьніваецца тады Бунд ад буржуазных нацыяналістаў?

Соцыял-дэмократыя дамагаецца вызначэньня аднаго абавязковага дня адпачынку ў тыдзень, але Бунд не здавальняецца гэтым, ён патрабуе, каб „у заканадаўчым парадку“ было „забясьпечана жыдоўскаму пролетарыяту права сьвяткаваць суботу, прымушаючы сьвяткаваць і другі дзень“¹⁾.

Трэба спадзявацца, што Бунд зробіць „крок наперад“ і запатрабуе права сьвяткаваньня ўсіх стара-жыдоўскіх сьвятаў. А калі на няшчасьце Бунду, жыдоўскія працаўнікі адмаўляюцца ад забабонаў і не пажадаюць сьвяткаваць, дык Бунд сваёй агітацыяй за „права суботы“ будзе ім напамінаць аб субоце, гадаваць у іх, гэтак кажучы, „дух суботні“.

Зусім зразумелымі дзеля гэтага зьяўляюцца „гарачыя прамовы“ прамойцаў на VIII-й канфэрэнцыі Бунду з запатрабаваньнем „жыдоўскіх шпіталяў“, прычым запатрабаваньне гэтае грунтавалася на тым, што „хворы адчувае сябе лепш сярод сваіх“, што „жыдоўскі працаўнік адчувае сябе дрэнна сярод польскіх працаўнікоў, ён будзе адчуваць сябе добра сярод жыдоўскіх крамнікаў“...²⁾.

Захаваць усё жыдоўскае, консэрваваць усе нацыянальныя асаблівасьці жыдоў, і ўключна да вядома шкодных для пролетарыяту, адмяжаваць жыдоў ад усяго няжы-

¹⁾ Гл. „Отчет о VIII-й конференции Бунда“, ст. 83.

²⁾ Гл. „Отчет о VIII-й конференции Бунда“, ст. 68.

доўскага, нават асобныя шпіталі збудаваць,—вось да чаго зьнізіўся Бунд!

Таварыш Пляханаў быў тысячу разоў праў, гаворачы, што Бунд „дапасоўвае соцыялізм да нацыяналізму“. Зразумела, Ул. Касоўскі і падобныя яму бундаўцы могуць лаяць Пляханава „дэмагогам“¹⁾,—папера ўсё церпіць, — але знаёмым з дзейнасьцю Бунду няцяжка зразумець, што гэтыя бясстрашныя людзі проста баяцца сказаць праўду аб сабе, прыкрываючыся моцнымі словамі аб „дэмагогіі“...

Але, астаючыся на гэткай пазыцыі ў нацыянальным пытаньні, Бунд, зразумела, павінен быў і ў арганізацыйным пытаньні стаць на шлях адасабненьня жыдоўскіх працаўнікоў, на шлях нацыянальных курый у соцыял-дэмократыі. Гэткае ўжо лёгка нацыянальнай аўтономіі.

І сапраўды, ад тэорыі „адзінага прадстаўніцтва“ Бунд пераходзіць да тэорыі „нацыянальнага разьмежаваньня“ працаўнікоў. Бунд патрабуе ад расейскай сацыял-дэмократыі, каб яна „правяла ў сваім арганізацыйным будаўніцтве разьмежаваньне па нацыянальнасьцям“²⁾.

Ад „разьмежаваньня“-ж робіць „крок наперад“ да тэорыі „адасабненьня“. Не дарма на VIII конфэрэнцыі Бунду гучэлі прамовы аб тым, што ў „адасабненьні нацыянальнае існаваньне“³⁾.

Арганізацыйны фэдэралізм захоўвае ў сабе элементы распаду й сэпаратызму. Бунд ідзе да сэпаратызму.

Ды яму, уласна кажучы, і няма больш куды йсьці. Самае яго існаваньне, як экстэрыторыяльнай арганізацыі, гоніць яго на шлях сэпаратызму. У Бунду няма вызначанай цэльнай тэрыторыі, ён выяўляе сваю дзейнасьць на „чужых“ тэрыторыях, між тым, як сумежныя з ім польская, латыская і расейская сацыял-дэмократыі зьяўляюцца інтэр-нацыянальна-тэрыторыяльнымі колектывамі. Але гэта вядзе

¹⁾ Гл. „Наша Заря“, 1912 г. № 9—10, ст. 120.

²⁾ Гл. „Извещение о VII съезде Бунда“, ст. 7.

³⁾ Гл. „Отчет VIII конф. Бунда“, ст. 72.

да таго, што кожнае пашырэнне гэтых колектываў азначае „страту“ для Бунду, звужэнне яго поля дзейнасці. Адно з двух: або ўся расейская соцыял-дэмократыя павінна перабудавацца на падставах нацыянальнага фэдэралізму, — і тады Бунд атрымае магчымасць „забяспечыць“ сабе жыдоўскі пролетарыят, або тэрыторыяльна-інтэрнацыянальны прынцып гэтых колектываў астаецца ў сіле, — і тады Бунд перабудоўваецца на падставах інтэрнацыянальнасці, як гэта мае месца ў польскай і латыскай соцыял-дэмократыі.

Гэтым і тлумачыцца, што Бунд з самага пачатку вымагае „перабудавання расейскай с.-д. на фэдэратыўных падставах“¹⁾.

У 1906 г. Бунд, адступаючы перад аб'яднаўчай хваляй у нізох, выбраў сярэдні шлях, увайшоўшы ў расейскую сацыял-дэмократыю. Але як ён увайшоў туды? У той час, як польская й латыская соцыял-дэмократыя ўвайшлі для згоднай супольнай працы. Бунд увайшоў з мэтай вайны за фэдэрацыю. Лідэр бундаўцаў Мэдэм так і гаварыў тады:

„Мы йдзем не для ідыліі, а для барацьбы. Ідыліі няма, і чакаць яе ў блізкай будучыне могуць толькі Манілавы. Бунд павінен уступіць у партыю ўзброеным з галавы да ног“²⁾.

Было-б памылкаю бачыць у гэтым злую волю Мэдэма. Справа ня ў злой волі, а ў асобнай пазыцыі Бунду, дзякуючы якой, ён ня можа не змагацца з расейскай соцыял-дэмократыяй, збудаванай на пачатках інтэрнацыянальнасці. Змагаючыся з ёй, Бунд, зразумела, парушаў інтарэсы еднасці. Нарэшце справа даходзіць да таго, што Бунд фармальна парывае з расейскай с.-д., зламаўшы статут і аб'яднаўшыся на выбарах у IV Думу з польскімі нацыяналістамі супроць польскіх с.-д.

¹⁾ Гл. „К вопросу о нац. авт. и преобразовании рос. социал-демократии на федер. началах“. Издание Бунда.

²⁾ Гл. „Наше Слово“ № 3, ст. 24, Вільня, 1906 г.

Бунд, як відаць, пераканаўся, што разрыў зьяўляецца найлепшым забясьпечаньнем яго самадзейнасьці.

Такім чынам „прынцып“ арганізацыйнага „разьмежаваньня“ прывёў да сэпаратызму, да поўнага разрыву.

Полемізуючы аб фэдэралізьме са старой „Іскарай“, Бунд пісаў калісьці:

„Іскара“ хоча нас упэўніць, што фэдэратыўныя адносіны Бунду да расейскай с.-д. павінны аслабіць сувязі паміж імі. Мы ня можам давесьці неправідловасьць гэтага погляду, адаслаўшыся на практыку ў Расеі па тэй прычыне, што расейская с.-д. ня існуе, як фэдэратыўнае злучэньне. Але мы можам адаслацца на надзвычайна карыснае дасьведчаньне с.-д. у Аўстрыі, прыняўшай фэдэратыўны характар на грунце пастановы партэйтагу 1897 г. ¹⁾.

Гэта пісалася ў 1902 г.

Але цяпер у нас 1913 год. У нас ёсьць цяпер і расейская „практыка“, і „дасьведчаньне с.-д. Аўстрыі“.

Аб чым-жа яны гавораць?

Пачнём з „надзвычайна карыснага дасьведчаньня с.-д. Аўстрыі“. Яшчэ да 1896 г. у Аўстрыі існуе адзіная с.-д. партыя. У гэтым годзе першы раз на Лёнданскім Міжнародным Конгрэсе чэхі патрабуюць асобнага прадстаўніцтва і атрымліваюць яго. У 1897 годзе, на венскім партэйтагу (ў Вімбэргу), адзіная партыя формальна ліквідуецца і ўстаноўліваецца замест яе фэдэратыўны хаўрус шасьцёх нацыянальных с.-д. групаў. Далей гэтыя „групы“ ператвараюцца ў самастойныя партыі. Партыі паступова парываюць сувязь паміж сабою. За партыямі парываецца парлямэнцкая фракцыя—арганізуюцца нацыянальныя „клубы“. Далей ідуць хаўрусы, якія таксама дробяцца па нацыянальнасьцям. Справа даходзіць нават да коопэратываў, к драбленьню якіх заклікаюць працоўных чэскія сэпаратысты ²⁾. Мы ўжо не гаворым аб тым, што сэпаратыская агітацыя аслабляе

¹⁾ Гл. „К вопросу о нац. автономии“, 1902 г. 17 с. Издание Бунда.

²⁾ Гл. у „Documenta des Separatismus“, слова з брашуры Банека, ст. 29.

ў працаўнікоў пачуцьцё салідарнасьці, пасоўваючы іх ня рэдка на шлях штрэйкбрэхэрства.

Такім чынам, надзвычайна карыснае дасьведчаньне соц.-дэмократыі Аўстрыі гаворыць проціў Бунду, за старую „Іскру“. Фэдэралізм у аўстрыйскай партыі прывёў да самага брыдкага сэпаратызму, да зруйнаваньня еднасьці працоўнага руху.

Мы бачылі вышэй, што „практыка ў Расеі“ гаворыць аб тым-жа. Бундаўскія сэпаратыстыя, таксама як і чэскія, парвалі з агульнай расейскай соц.-дэмократыяй. Што тычыцца хаўрусаў, бундаўскіх хаўрусаў, дык яны з самых першых часоў былі арганізаваны па прынцыпу нацыянальнасьці, іначай, былі адарваны ад працоўных мас іншых нацыянальнасьцяў.

Поўнае адасабненьне, поўнае разарваньне—вось што паказвае „расейская практыка“ фэдэралізму.

Ня дзіва, што гэткае становішча рэчаў адбываецца на рабочых аслабленьнем пачуцьцяў салідарнасьці й дэморалізацыяй, прычым апошняя пранікае і ў Бунд. Мы маем на думцы ўсё часьцейшыя і часьцейшыя стычкі паміж жыдоўскімі і польскімі працаўнікамі на грунце беспрацоўя. Вось якія прамовы гучэлі па гэтым пытаньням на IX канфэрэнцыі Бунду:

... „Мы глядзім на польскіх рабочых, якія выцясьняюць нас, як на пагромшчыкаў, як на жоўтых, не падтрымліваем іх забастовак, зрываем іх. Падругое, адказваем на выцясьненьне выцясьненьнем, у адказ на недапушчэньне жыдоўскіх рабочых на фабрыкі, мы не дапускаем польскіх працаўнікоў да ручных варстатаў. Калі мы ня возьмем у свае рукі гэтай справы, працаўнікі пойдучь за другімі“¹⁾.

Так гавораць аб салідарнасьці на бундаўскай канфэрэнцыі.

У „разьмежаваньні і адасабненьні“ далей няма куды йсьці. Бунд дасяг мэты: ён мяжуе працаўнікоў розных на-

¹⁾ Гл. „Отчет о IX конференции. Б.“ ст. 19.

цыянальнасьцяў да бойкі, да штрэйкбрэхэрства. Нельга йначай: „Калі мы ня возьмем у свае рукі гэтай справы, працаўнікі пойдучь за другімі“...

Дэзорганізацыя працоўнага руху, дэморалізацыя ў радок соцыял-дэмократыі — вось куды прыводзіць бундаўскі фэдэралізм.

Такім чынам ідэя нацыянальнай аўтаноміі, атмосфэра, якую яна стварае, зьявілася яшчэ больш шкоднай у Расеі, чымся ў Аўстрыі.

6. КАЎКАЗЦЫ, КОНФЭРЭНЦЫЯ ЛІКВІДАТАРАЎ.

Вышэй мы гаварылі аб хістаньнях адной часткі каўказкіх соц.-дэмократаў, якая ня ўтрымалася проціў нацыяналістычнае „пошасьці“. Хістаньні гэтыя выявіліся ў тым, што памянёныя соцыял-дэмократы пайшлі, як гэта ня дзіўна, па сьлядох Бунду, абвясціўшы культурна-нацыянальную аўтаномію.

Краёвая аўтаномія для ўсяго Каўказу і культурна-нацыянальная аўтаномія для нацыяў, уваходзячых у склад Каўказу, — у гэтакай форме азначаюць сваё запатрабаваньне гэтыя соцыял-дэмократы, якія, к слову сказаць, далучаюцца да расейскіх ліквідатараў.

Выслушаем іх прызнанага лідэра, вядомага Н.

„Усім вядома, што Каўказ глыбока адрозьніваецца ад цэнтральных губэрняў як па расаваму складу свайго жыхарства, так і па тэрыторыі і сельска-гаспадарчай культуры. Эксплёатацыя і матар’яльнае разьвіцьцё гэтага краю патрабуюць мясцовых працаўнікоў, знаўцаў краёвых асаблівасьцяў, прывыкшых да краёвага клімату й культуры. Бязумоўна патрэбна, каб законы аб эксплёатацыі краёвай тэрыторыі выдаваліся на месцы й праводзіліся ў жыцьцё краёвымі сіламі. Значыцца, у компэтэнцыю цэнтральнага органу каўкаскага самакіраваньня ўвойдзе выданьне законаў па краёвых пытаньнях.

Такім чынам функцыі каўказкага цэнтру складаюцца з выданьня такіх законаў, якія маюць на мэце гаспадарчую эксплёатацыю краёвай тэрыторыі, якія дапамагаюць матар'яльнаму росквіту краю" ¹⁾).

Такім чынам—краёвая аўтаномія Каўказу.

Калі адхіліцца ўбок ад матываваньня Н., крыху заблытанага й няскладнага, дык трэба прызнаць, што вывад у яго правідловы: краёвая аўтаномія Каўказу, дзейная ў межах агульнадзяржаўнай констытуцыі, чаму і Н. не пярэчыць, і запраўды бязумоўна патрэбна, з прычыны асаблівасьцяў складу й бытавых умоваў апошняга. Гэта прызнана й расейскай соцыял-дэмакратыяй, агаласіўшай на II зьездзе „краёвае самакіраваньне для тых акраін, якія па сваіх бытавых умовах і складу жыхарства адрозьніваюцца ад уласна-расейскіх краінаў“.

Уносячы гэты пункт на абгаварэньне II зьезду, Мартаў матываваў гэта тым, што „вялізарны абшар Расеі і практыка нашага цэнтралізаванага ўпраўленьня даюць нам повад лічыць патрэбным і карысным існаваньне краёвага самакіраваньня для гэтых значных адзінак, як Фінляндыя, Польшча, Літва і Каўказ“.

Але Н. ідзе далей. Па яго думцы, краёвая аўтаномія Каўказу захоплівае „толькі адзін бок пытаньня“.

„Дагэтуль мы гаварылі толькі аб матар'яльным разьвіцьці краёвага жыцьця. Але эаномічнаму разьвіцьцю краю дапамагае ня толькі эаномічная дзейнасьць, але таксама і духоўная і культурная“... „Культурна-моцная нацыя моцна і ў эаномічнай сфэры“... „Але культурнае разьвіцьцё нацыяў магчыма толькі на нацыянальнай мове“... „Дзеля гэтага ўсе тыя пытаньні, якія зьвязаны з роднай мовай, зьяўляюцца пытаньнямі культурна-нацыянальнымі. Гэткімі зьяўляюцца пытаньні асьветы, судоўніцтва, рэлігіі, літэратуры, мастацтва, навукі, тэатру і інш.“

Калі справа матар'яльнага разьвіцьця злучае нацыі, дык нацыянальна-культурныя справы разьяднаюць іх, ста-

¹⁾ Гл. грузінскую газ. „Чвені Сховрэба“ (Наша жыцьцё), 1912 г. № 12.

вячы кожную з іх на асобны грунт. Дзейнасць першага роду звязана з пэўнай тэрыторыяй“...

„Ня тое—культурна-нацыянальныя справы. Яны звязаны ня з пэўнай тэрыторыяй, а з існаваньнем пэўнай нацыі. Лёсы грузінскае мовы аднолькава цікавяць грузіна, дзе-б ён ня жыў. Было-б вялікай несъвядомасьцю казаць, што грузінская культура датыча толькі жывучых у Грузіі грузінаў. Возьмем, напрыклад, армянскую царкву. У кіраўніцтве ёю прымаюць удзел армяны розных месц і дзяржаваў. Тутака тэрыторыя ня йграе ніякай ролі. Або, напрыклад, у стварэньні грузінскага музэю зацікаўлен як тыфліскі грузін, таксама й бакінскі, кутаіскі, ленінградзкі і інш. Значыць, загадваньне й кіраваньне ўсім, культурна-нацыянальнымі справамі павінна быць перададзена самім зацікаўленым нацыям. Мы агалашаем культурна-нацыянальную аўтономію каўкаскіх нацыянальнасьцяў“¹⁾.

Карацей: з тае прычыны, што культура — ня тэрыторыя, а тэрыторыя — ня культура, дык бязумоўна патрэбна культурна-нацыянальная аўтономія. Гэта ўсё, што можа сказаць Н. на карысьць апошняй.

Мы ня будзем тут яшчэ раз зачэпліваць нацыянальна-культурную аўтономію наогул: вышэй мы ўжо гаварылі аб яе адмоўным характары. Нам жадалася-б толькі адзначыць, што няпрыгодная, наогул, культурна-нацыянальная аўтономія зьяўляецца, апрача таго, бяссэнсоўнай з пункту погляду каўкаскіх умоваў.

І вось чаму

Культурна-нацыянальная аўтономія разьлічваецца на больш-менш разьвітыя нацыянальнасьці з разьвітай культурай, літэратурай. Бяз гэтых умоваў аўтаномія гэта губляе ўсякі сэнс, перарабляецца ў бязьглузьдзіцу. Але на Каўказе маецца цэлы рад народаў з прымітыўнай культурай, з асобнаю моваю, але бяз роднай літэратуры, народаў пе-

¹⁾ Гл. грузінскую газету. „Чвені Сховрэба“, 1912 г., № 12.

раходных, якія часткаю перажываюць процэс асіміляцыі, часткаю — процэс далейшага разьвіцьця; як дапасаваць да іх культурна-нацыянальную аўтономію? Што рабіць з гэтакімі народамі? Як іх арганізаваць у асобныя культурна-нацыянальныя хаўрусы, на што, бязумоўна, апіраецца культурна-нацыянальная аўтономія?..

Як быць з мінгрэльцамі, абхазцамі, аджарцамі, сванамі, лязгінамі і інш., гаворачымі на розных мовах, але ня маючымі сваёй літэратуры. Да якіх нацый іх аднесьці? Ці магчыма іх арганізаваць „у нацыянальныя хаўрусы“? Навакол якіх „культурных спраў“ іх „арганізаваць“?

Як быць з асэтынамі, з якіх каўкаскія асэтыны асімілююцца (але яшчэ далёка не асіміляваліся) грузінамі, а прадкаўкаскія часткаю асімілююцца расейцамі, часткаю разьвіваюцца далей, ствараючы сваю літэратуру? Як іх „арганізаваць“ у адзіны хаўрус.

Да якога нацыянальнага хаўрусу аднесьці аджарцаў, гаворачых на грузінскай мове, але жывучых турэцкай культурай і вызнаючых іслам? Ці не „арганізаваць іх асобна ад грузін на грунце рэлігійных спраў? А кабулетцы? А інгушы? А інгулоўцы?

Што гэта за аўтономія, якая выключае са сьпісу цэлы рад народнасьцяў?

Але дапусьцім недапушчальнае, што нацыянальна-культурная аўтономія пана Н. зьдзейсьнілася ў жыцьці. Да чаго яна павядзе, да якіх вынікаў? Узяць, напрыклад, закаўкаскіх татар з іх мінімальным процэнтам пісьменнасьці, з іх школамі, на чале якіх стаяць усемагутныя мулы, з іх культурай, прасякнутай рэлігійным духам... Ня цяжка зразумець, што арганізаваць іх у культурна-нацыянальны хаўрус — гэта значыць паставіць на чале іх мулаў, гэта значыць аддаць іх на жыр рэакцыйным мулам, гэта значыць стварыць новы вастрог для духоўнага ўціску татарскіх масаў заядлым іх ворагам... Але з якіх часоў соцыял-дэмократы пачалі ліць ваду на млын рэакцыянэраў?

Адмежаваць закаўкаскіх татар у культурна-нацыяналь-

ны хаўрус, які-б запрог гэтыя масы ў ярмо злосным рэакцыянэрам — няўжо-ж нічога лепшага не маглі „агаласіць“ каўкаскія ліквідатары?!

Не, гэта не вырашэньне нацыянальнага пытання.

Нацыянальнае пытаньне на Каўказе можа быць вырашана толькі ў сэнсе накіраваньня адсталых нацый і народнасьцяў на агульны шлях вышэйшай культуры. Толькі гэтае вырашэньне можа быць прогрэсыўным і прыгодным для соцыял-дэмакратыі. Краёвая аўтономія каўказу дзеля таго й прыгодна, што яна прыцявае адсталыя нацыі да агульна-культурнага разьвіцьця, яна дапамагае ім вылупіцца з лупіны дробна-нацыянальнай замкнутасьці, яна пасоўвае іх наперад; яна дае ім доступ да вышэйшае культуры. А культурна-нацыянальная аўтономія робіць зусім адваротнае: яна замыкае нацыі ў старыя лупіны, затрымлівае іх на ніжэйшых прыступках культуры, перашкаджаючы ім падняцца на вышэйшыя прыступкі культуры.

Тым самым нацыянальная аўтономія паралізуе дадатнія бакі краёвай аўтономіі, робячы апошнюю нулём.

Вось якраз з прычыны гэтага няпрыгодны й той мяшаны тып аўтономіі з злучэньнем нацыянальна-культурнай і краёвай, якую прапануе Н. Гэта ненатуральнае злучэньне не паляпшае справы, а шкодзіць ёй, бо яно, апрача таго, што затрымлівае разьвіцьцё адсталых нацыяў, ператварае гэтую краёвую аўтономію ў арэну стычак нацыяў, арганізаваных у нацыянальныя хаўрусы.

Такім чынам няпрыгодная наогул, культурна-нацыянальная аўтономія ператварылася на Каўказе ў бэссэнсоўную рэакцыйную выдумку.

Ці зробіць каўкаскія ліквідатары „крок наперад“ і пойдучь за Бундам у яго арганізацыйным пытаньні — пакажа будучына. Дагэтуль у гісторыі соцыял-дэмакратыі фэдэралізм ў арганізацыі зцўсёды папярэджаў нацыянальную аўтономію ў праграме. Аўстрыйскія с.-д. яшчэ ў 1897 годзе праводзілі арганізацыйны фэдэралізм і толькі праз

два годы (1899) прынялі нацыянальную аўтономію. Бундаўцы першы раз загаварылі выразна аб нацыянальнай аўтономіі ў 1901 годзе, між тым, як арганізацыйны фэдэралізм практыкаваў яшчэ з 1897 году.

Каўкаскія ліквідатары пачалі справу з канца, з нацыянальнай аўтономіі. Калі яны далей пойдучь па сьлядох Бунду, дык ім прыдзецца раней усяго зруйнаваць увесь сучасны арганізацыйны будынак, збудаваны яшчэ ў канцы 90-х гадох, на падставе інтэрнацыянальнасьці.

Наколькі лёгка было прыняць, пакуль яшчэ незразумелую для працаўнікоў, нацыянальную аўтаномію, пастолькі-ж цяжка будзе зруйнаваць будынак, збудаваны ў працягу шмат год рукамі працаўнікоў усіх нацыянальнасьцяў Каўказу. Варта толькі прыступіць да гэтага гэростаўскага ўчынку, каб працуючыя адчынілі вочы й зразумелі нацыяналістычную істотнасьць культурна-нацыянальнай аўтаноміі.

Калі каўказцы вырашаюць нацыянальнае пытаньне звычайным спосабам, шляхам вусных разважаньняў і літэратурнай дыскусіі, дык усерасейская канфэрэнцыя ліквідатараў прыдумала зусім надзвычайны спосаб. Лёгкі і проты спосаб. Слухайце:

„Выслухаўшы паведамленьне каўкаскай дэлегацыі... аб канечнасьці выставіць запатрабаваньне нацыянальна-культурнай аўтаноміі, канфэрэнцыя, ня выказваючыся па істоце гэтага запатрабаваньня, адзначае, што гэткае тлумачэньне пункту програмы, у якім прызнаецца за кожнай нацыянальнасьцю права на самавызначэньне, не супярэчыць дакладнаму сэнсу апошняй“.

Такім чынам, раней за ўсё—„не выказвацца па істоце гэтага“ пытаньня, а потым „адзначыць“. Арыгінальны мэтад...

Што-ж „азначае“ гэтая арыгінальная канфэрэнцыя?

А тое, што „запатрабаваньне нацыянальна-культурнай аўтаноміі“ не супярэчыць дакладнаму сэнсу „програмы, якая прызнае права нацыі на самавызначэньне“.

Разгледзім гэтае палажэньне.

Пункт аб самавызначэньні гаворыць аб правах нацыяў. Паводле гэтага пункту нацыі маюць права ня толькі на аўтаномію, але й на аддзяленьне. Справа йдзе аб палітычным самавызначэньні. Каго хацелі ашукаць ліквідатары, прабуючы ператалкаваць навыварат гэтае здаўна ўстаноўленае ў-ва ўсёй міжнароднай соц.-дэмократыі права палітычнага самавызначэньня нацыяў?

Або, можа быць, ліквідатары пачнуць ухіляцца, абараняючыся софізмам: культурна-нацыянальная аўтаномія, бач, „ня супярэчыць“ правам нацыяў? Іначай кажучы, калі ўсе нацыі данае дзяржавы згодзяцца з’арганізавацца на грунце культурна-нацыянальнай аўтаноміі, дык яны, даная сума нацыяў, маюць на гэта поўнае права, і ніхто ня можа ім прымусам навязаць іншую форму палітычнага жыцьця. І нова і разумна. Ці не дадаць яшчэ, што, кажучы наогул, нацыі маюць права адмяніць у сябе канстытуцыю, замяніўшы яе сыстэмай самоволі, вярнуцца да старых парадкаў, бо нацыі, і толькі самі нацыі маюць права вызначыць свой уласны лёс. Паўтараем: у гэтым сэнсе ні культурна-нацыянальная аўтаномія, ні ўсякая іншая нацыянальная рэакцыйнасьць „не супярэчыць“ правам нацыі

Ці ня гэта хацела сказаць паважаная канфэрэнцыя?

Не, ня гэта. Яна проста гаворыць, што культурна-нацыянальная аўтаномія „не супярэчыць“ ні правам нацыяў, а дакладнаму сэнсу праграмы. Справа йдзе аб праграме, а не аб правах нацыяў.

Яно й зразумела. Калі-б да канфэрэнцыі ліквідатараў зьвярнулася якая-небудзь нацыя, дык канфэрэнцыя магла-б проста ўстанавіць, што нацыя мае права на культурна-нацыянальную аўтаномію. Але да канфэрэнцыі зьвярнулася не нацыя, а „дэлегацыя“ каўкаскіх соцыял-дэмократаў, праўда дрэнных соцыял-дэмократаў, але ўсё-ж-такі соцыял-дэмократаў, і пыталіся яны не аб правах нацыяў, а аб тым, ці не пярэчыць культурна-нацыянальная аўтаномія прын-

цы пам соцыял-дэмакраты і, ці ня йдзе яна „ў разрэз“ з „дакладным сэнсам“ праграмы соцыял-дэмакраты і?..

Такім чынам, правы нацыі і „дакладны сэнс“ праграмы соцыял-дэмакратыі не адно й тое.

Відаць, ёсьць і такія запатрабаваньні, якія, не супярэчачы правам нацыяў, могуць супярэчыць „дакладнаму сэнсу“ праграмы.

Прыклад. У праграме соцыял-дэмакратаў маецца пункт аб свабодзе рэлігійнага вызнаньня. Паводле гэтага пункту любая група асоб мае права вызнаваць любую рэлігію: католіцызм, праваслаўе і г. д. Соцыял-дэмакратыя будзе змагацца проціў усялякіх рэлігійных рэпрэсыяў, проціў уціску праваслаўных, каталікоў, протэстантаў. Ці значыць гэта, што католіцызм, протэстантызм і г. д. „ня супярэчаць дакладнаму сэнсу“ праграмы? Не, ня значыць. Соцыял-дэмакратыя заўсёды будзе протэставаць проціў уціску католіцызму, протэстантызму, яна заўсёды будзе абараняць права нацыі вызнаваць любую рэлігію, але ў той-жа час яна, грунтуючыся на правідлова-зразумелых інтарэсах пролетарыяту, будзе агітаваць і проціў католіцызму, і проціў протэстантызму, і проціў праваслаўнае веры з тым, каб дасягнуць перамогу соцыялістычнага сьветапагляду.

І яна будзе гэта рабіць таму, што протэстантызм, католіцызм і праваслаўе і г. д. бяз сумненьня „супярэчаць дакладнаму сэнсу“ праграмы, іначай кажучы, правідлова зразумелым інтарэсам пролетарыяту.

Тое-ж самае трэба сказаць аб самавызначэньні. Нацыі маюць права пабудавацца па свайму жаданьню, яны маюць права захаваць любую сваю — нацыянальную ўстанову і шкодную; і карысную, ніхто ня можа (ня мае права!) прымусам умешвацца ў жыцьцё нацыі. Але гэта яшчэ ня значыць, што соцыял-дэмакратыя ня будзе змагацца, ня будзе агітаваць проціў шкодных установаў нацыяў, проціў бессэнсоўных запатрабаваньняў нацыяў. Наадварот, соцыял-дэмакратыя абавязана весьці гэткую агітацыю і зрабіць уплыў

на волю нацыі такі, каб нацыі асталіся ў форме най-больш адпаведнай інтарэсам пролетарыяту.

Як відаць, „правы нацыяў“ і „дакладны сэнс“ праграмы—дзьве зусім розных плошчы. У той час, як „дакладны сэнс“ праграмы выяўляе інтарэсы пролетарыяту, навукова азначаныя ў праграме апошняга, — правы нацыяў могуць выяўляць інтарэсы любое клясы—буржуазіі, арыстократыі, духавенства і г. д. у залежнасьці ад моцы і ўплыву гэтых клясаў. Така абавязкі марксыстага, тутакі правы нацыяў, зложаных з розных клясаў. Правы нацыяў і прынцыпы соцыял-дэмакратызму таксама могуць супярэчыць або не супярэчыць адно з другім, як, скажам, Хэопсава піраміда з слаўтнай канфэрэнцыяй ліквідатараў. Іх проста нельга раўняць адно з другім.

Але з гэтага выцякае, што паважаная канфэрэнцыя самым недапушчальным спосабам пابلутала дзьве зусім розныя рэчы. Атрымалася не вырашэньне нацыянальнага пытання, а бессэнсоўнасьць, дзякуючы якой правы нацыяў і прынцыпы соцыял-дэмакратыі ня супярэчаць адно з другім—з гэтага вынікае, што кожнае запатрабаваньне нацыяў можа быць пагоджана з інтарэсамі пролетарыяту, значыць, ні адно запатрабаваньне нацыяў, якія імкнуцца да самавызначэньня, ня будзе супярэчыць „дакладнаму сэнсу“ праграмы!..

На грунце гэтай недарэчнасьці й вырасла тая вядомая пастанова канфэрэнцыі ліквідатараў, па якой запатрабаваньне нацыянальна-культурнай аўтаноміі „ня супярэчыць дакладнаму сэнсу“ праграмы.

Але канфэрэнцыя ліквідатараў нарушае ня толькі законы лёгікі.

Яна зусім відавочна нарушае „дакладны сэнс“ праграмы, бо вядома, што 2-гі зьезд, прыняўшы праграму, рашуча адкінуў культурна-нацыянальную аўтаномію. Вось што гаварылася па гэтаму пытаньню на гэтым зьездзе:

Гольдблат (бундавец): „Я лічу бязумоўна патрэбным стварэньне асобных устаноў, якія забяспечылі-б сваю

культурнага разьвіцьця нацыянальнасьцяў, і таму прапаную дадаць да § 8 „і стварэньне ўстановаў, якія забеспячалі-б ім пэўную свабоду культурнага разьвіцьця“ (гэта, як вядома, бундаўская формула культурна-нацыянальнай аўтаноміі. І. С.). Мартынаў зьвяртае ўвагу на тое, што агульныя ўстановы павінны быць утвораны так, каб яны забяспечвалі й прыватныя інтарэсы. Немагчыма стварыць ніякай асобнай установы, якая забяспечвала-б свабоду культурнага разьвіцьця нацыянальнасьцяў.

Ягораў: „У пытаньні аб нацыянальнасьці мы можам прыняць толькі адмоўныя прапазыцыі, іначай кажучы, мы проціў усялякіх уціскаў нацыянальнасьці. Але нам, як соцыял-дэмократам, няма справы да таго, ці будзе тая або іншая нацыянальнасьць разьвівацца, як гэткая. Гэта справа стыхійнага процэсу“.

Кальцоў: „...Дэлегаты Бунду заўсёды абражаюцца, калі пачынаецца размова аб іх нацыяналізьме. Між тым, тая папраўка, якая ўнесена дэлегатам ад Бунду, чыста нацыяналістычнага характару. Ад нас вымагаюць чыннага падтрыманьня нават тых нацыянальнасьцяў, якія выміраюць“.

...У выніку папраўка Гольдבלата адкінута большасьцю проціў трох.

Такім чынам, ясна, што конфэрэнцыя ліквідатараў „супярэчыць дакладнаму сэнсу“ програмы. Яна парушыла програму.

Цяперака ліквідатары прабуюць апраўдацца, адсылаючыся на Стокгольмскі зьезд, які нібы-то санкцыянаваў культурна-нацыянальную аўтаномію.

Так Ул. Касоўскі піша:

„Як вядома, паводле умовы прынятай на Стокгольмскім зьездзе, Бунду дадзена было права захаваць сваю нацыянальную програму (да вырашэньня нацыянальнага пытаньня на агульна-партыйным зьездзе). Гэты зьезд прызнаў, што нацыянальна-культурная аўтаномія ў усялякім выпадку не пярэчыць агульна-партыйнай програме“¹⁾.

¹⁾ Гл. „Наша Заря“, 1912 года, № 9—10, ст. 120.

Тымчасам, зьезд у Стокгольме і ня думаў санкцыянаваць програму Бунду—ён проста згадзіўся часова пакінуць пытаньне адчыненым. Храбраму Касоўскаму не хапіла смеласьці сказаць усю праўду. Але факты самі гавораць за сябе. Вось яны:

Уносіцца папраўка Галіным: „Пытаньне аб нацыянальнай праграме астаецца адчыненым, з прычыны неразгледжанья яго зьездам“ (за 50—галасоў, проціў—32).

Голас: „Што значыць—адчыненым“?

Старшыня: „Калі мы гаворым, што нацыянальнае пытаньне астаецца адчыненым, дык гэта значыць, што Бунд да наступнага зьезду можа захаваць сваё вырашэньне па гэтаму пытаньню“¹⁾.

Як бачыце, зьезд нават „не разглядзеў“ пытаньня аб нацыянальнай праграме Бунду—ён проста пакінуў яго „адчыненым“, пакінуўшы самому Бунду вырашыць лёс сваёй праграмы да наступнага агульнага зьезду. Іншымі словамі: зьезд у Стокгольме ўхіліўся ад пытаньня, ня даўшы ацэнкі культурна-нацыянальнай аўтаноміі ні туды, ні сюды.

Між тым, конфэрэнцыя ліквідатараў самым пэўным чынам распачынае ацэнку справы, прызнае культурна-нацыянальную аўтаномію дапушчальнай і санкцыянуе яе ад імя праграмы партыі.

Розьніца кідаецца ў вочы.

Такім чынам, конфэрэнцыя ліквідатараў, ня гледзячы на ўсялякія хітрыкі, ні на крок не пасунула наперад нацыянальнага пытаньня.

Уплыў перад Бундам і каўкаскімі нацыянал-ліквідатарамі—гэта ўсё, да чаго яна зьявілася здольнай.

7. НАЦЫЯНАЛЬНАЕ ПЫТАНЬНЕ Ў РАСЕІ.

Нам астаецца намеціць станоўчае вырашэньне нацыянальнага пытаньня.

Мы грунтуемся на тым, што пытаньне можа быць вы-

¹⁾ Гл. „Наше Слово“, № 3, 1906 г., ст. 53.

рашана толькі ў цеснай сувязі з перажываным у Расеі момантам.

Расея жыве ў пераходны час, калі „нормальнае“, „констытуцыйнае“ жыццё яшчэ не асталявалася, калі крызіс яшчэ ня вырашан. Адсюль рух сучасны й будучы, рух, які ставіць сабе тыя-ж мэты, што і ў гады першага нарастанья (ў 1905 г.).

У сувязі з гэтым рухам і павінна быць разгледжана нацыянальнае пытаньне.

Такім чынам, поўная дэмакратызацыя краю, як грунт і ўмова вырашэньня нацыянальнага пытанья.

Пры вырашэньні пытанья трэба лічыцца ня толькі з унутраным, але й з надворным становішчам. Расея знаходзіцца паміж Эўропай і Азіяй, паміж Аўстрыяй і Кітаем.

Рост імперыялізму ў Эўропе — не выпадковасьць. У Эўропе капіталу робіцца цесна, але ён рвецца ў чужыя краі, шукаючы новых рынкаў, таных працаўнікоў, новых пунктаў дзейнасьці. Але гэта робіць становішча больш складаным і даводзіць да вайны. Зусім магчыма гэткае злучэньне ўнутраных і знадворных коньонктур, пры якім тая, ці іншая нацыянальнасьць у Расеі знойдзе патрэбным паставіць і вырашыць пытаньне аб сваёй незалежнасьці. І, зразумела, ня справа марксыстых рабіць у гэтых выпадках перашкоды.

Але з гэтага выпывае, што расейскія марксыстыя не абыйдуцца бяз права нацыяў на самавызначэньне.

Такім чынам, права самавызначэньня, як абавязковы пункт у вырашэньні нацыянальнага пытанья.

Далей. Як быць з тымі нацыямі, якія з тых ці іншых прычын пажадаюць лепш астацца ў межах цэлага?

Мы бачылі, што культурна-нацыянальная аўтаномія няпрыгодна.

Папершае, яна штучна й няжыццёва, бо яна разьлічвае на штучнае сьцягваньне ў вадну нацыю людзей, жыццё якіх, сапраўднае жыццё, разлучае й перакідвае ў розныя канцы дзяржавы.

Падругое, яна папіхае да нацыяналізму, бо яна вядзе да погляду „разьмежаваньня“ людзей па нацыянальным курыям, да погляду „захаваньня“ й гадаваньня „нацыянальных асаблівасьцяў“,—справа, якая зусім не пасуе соцыял-дэмократыі.

Гэта не выпадковасьць, што морאўскія сэпаратыстыя ў рэйхстазе, аддзяліўшыся ад нямецкіх с.-д. дэпутатаў, аб'ядналіся з морאўскімі буржуазнымі дэпутатамі ў вадно, гэтак кажучы, морאўскае „кола“. Не выпадковасьць і тое, што расейскія сэпаратыстыя з Бунду загразьлі ў нацыяналізьме, носячыся з „суботай“ і „жаргонам“. У Думе няма яшчэ бундаўскіх дэпутатаў, але ў райёне Бунду маецца клерыкальна-рэакцыйная жыдоўская грамада, у „кіруючых установах“, якой Бунд робіць пакуль-што „аб'яднаньне“ жыдоўскіх працаўнікоў і буржуа ¹⁾. Гэткая ўжо лёгкія культурна-нацыянальнай аўтаноміі.

Такім чынам нацыянальная аўтаномія не вырашае пытаньня.

Дзе-ж выхад?

Адзінае правідловае вырашэньне — краёвая аўтаномія, аўтаномія гэтых вызначыўшыхся адзінак, як Польшча, Літва, Украіна, Каўказ і г. д.

Перавага краёвай аўтаноміі раней за ўсё ў тым, што пры ёй прыходзіцца мець справу не з фікцыяй без тэрыторыі, а з вызначаным жыхарствам, якое жыве на пэўнай тэрыторыі.

Затым, яна не разьмяжоўвае людзей па нацыям, яна не ўзмацняе нацыянальных перагародак, — наадварот, яна толькі ламае гэтыя перагародкі і яднае жыхарства дзеля таго, каб адчыніць шлях для разьмежаваньня іншага роду, разьмежаваньня па клясах.

Нарэшце, яна дае магчымасьць найлепшым спосабам выкарыстаць прыродныя багацьці краю й разьвіць вытворчыя сілы, не чакаючы вырашэньне агульнага цэнтру,—фун-

¹⁾ Справаздача „VIII конф. Бунду“, канец рэзолюцыі.

кцыі не прыналежаць да культурна-нацыянальнай аўтаноміі.

Такім чынам, краёвая аўтаномія, як абавязковы пункт у вырашэнні нацыянальнага пытання.

Няма сумнення, што ні адна з краін не зьяўляецца на ўсім сваім абшары нацыянальна-аднастайнай, бо ў кожную з іх уключены нацыянальныя меншасці. Гэткімі зьяўляюцца жыды ў Польшчы, латышы ў Літве, расейцы на Каўказе, палякі на Украіне і г. д. Дзеля гэтага можна баяцца, што меншасці будуць прыгнечаны нацыянальнымі большасцямі. Але баязьня гэта мае грунт толькі ў тым выпадку, калі краіна астаецца пры старых парадках. Калі-б у краю быў поўны дэмократызм, — дык ня было-б ніякага грунту непакоіцца.

Прапануюць звязаць раскіданыя меншасці ў адзіны нацыянальны хаўрус. Але меншасці патрабуюць ня штучнага хаўрусу, а рэальных правоў у сябе на месцы. Што можа даць ім такі хаўрус бяз поўнай дэмакратызацыі? Альбо: якая патрэба ў нацыянальным хаўрусе пры поўнай дэмакратызацыі?

Што асабліва нэрвуе нацыянальную меншасць?

Меншасць незадаволена не адсутнасцю нацыянальнага хаўрусу, а адсутнасцю права роднае мовы. Дайце ёй карыстацца роднай мовай, — і незадавальненне пройдзе само сабою.

Меншасць незадаволена не адсутнасцю нацыянальнага хаўрусу, а адсутнасцю ў яе роднае школы. Дайце ёй гэтую школу, — і незадавальненне згубіць усялякі грунт.

Меншасць незадаволена не адсутнасцю нацыянальнага хаўрусу, а адсутнасцю свабоды сумлення, перамяшчэння і інш. Дайце ёй гэтыя свабоды, — і яна перастане быць незадаволенай.

Такім чынам нацыянальнае роўнапраўе ў усіх яго відах (мова, школы і інш.), як абавязковы пункт у вырашэнні нацыянальнага пытання. Агульна-дзяржаўны закон,

даны на грунце поўнай дэмакратызацыі краю, і забеспячаючы ўсе бяз выключэння віды нацыянальных прывілеяў і ўсялякі ўціск і абмежаваньне правоў нацыянальных меншасцяў,—у гэтым і толькі ў гэтым можа быць сапраўдная, а не на паперы, гарантыя правоў нацыянальных меншасцяў.

Можна спрачацца, або не спрачацца з існаваньнем лёгічнай сувязі паміж арганізацыйным фэдэралізмам і культурна-нацыянальнай аўтономіяй. Але нельга спрачацца з тым, што апошняя стварае спагадную атмасфэру для бязьмежнага фэдэралізму, пераходзячага ў поўнае аддзяленьне, у сэпаратызм. Калі чэхі ў Аўстрыі й бундаўцы ў Расеі, пачаўшы справу з аўтономіі, і перашоўшы потым да фэдэрацыі, скончылі сэпаратызмам, дык у гэтым, бязумоўна, вялікую ролю сыграла нацыяналістычная атмасфэра, якую распаўсюджвае нацыянальная аўтономія. Гэта не выпадковасьць, што нацыянальная аўтономія і арганізацыйная фэдэрацыя йдуць поруч. Яно й зразумела. І адно й другое патрабуюць разьмежаваньня па нацыянальнасьці, і гэта і другая разьлічаны на арганізацыю па нацыянальнасьці. Падабенства бязумоўнае. Розьніца толькі ў тым, што тамака разьмяжоўваюць жыхарства наогул, а тутак—с.-д. працоўных.

Мы ведаем, да чаго прыводзіць разьмежаваньне працаўнікоў па нацыянальнасьцях. Распад адзінай працоўнай партыі, разьбіўка хаўрусаў па нацыянальнасьцях, абвастрэньне нацыянальных стычак, нацыянальнае штрэйкбрэхэрства, поўная дэморалізацыя ў радох соцыял-дэмакратыі — вось вынікі арганізацыйнага фэдэралізму. Гісторыя соцыял-дэмакратыі ў Аўстрыі і дзейнасьць Бунду ў Расеі... выразна сьведчыць аб гэтым.

Адзіны сродак проціў гэтага — арганізацыя на падставах інтэрнацыянальнасьці.

Згуртаваньне на мясцох працаўнікоў розных нацыянальнасьцяў у адзіныя і цэлыя колектывы, згуртаваньне гэтых колектываў у адзіную партыю — вось задача.

Зразумела, што гэтка будоўля не выключае, а прадбачыць шырокую аўтономію краін у сярэдзіне адзінага партыйнага цэлага.

Прыклад Каўказу падкрэсьлівае ўсю мэтазгоднасьць гэткага тыпу арганізацыі, Калі каўказцам удалося перамагчы нацыянальныя стычкі паміж армянскімі й татарскімі працаўнікамі, калі ім удалося забясьпечыць жыхарства ад магчымай разьні й перастрэлак, калі ў Баку, гэтым калейдаскопе нацыянальных групаў, цяперака ўжо немагчымы нацыянальныя сутычкі, калі тамака ўдалося накіраваць працаўнікоў на адзіны шлях магутнага руху, — дык у гэтым не апошнюю ролю адыграла інтэрнацыянальная будова каўкаскай соцыял-дэмократыі.

Тып арганізацыі мае ўплыў ня толькі на практычную працу. Ён накладвае нязводную пячатку на ўсё духоўнае жыцьцё працаўніка. Працаўнік жыве жыцьцём сваёй арганізацыі, ён тамака расьце духоўна й гадуецца. І вось, знаходзячыся ў сваёй арганізацыі і спатыкаючыся тамака кожны раз са сваімі іншанацыянальнымі таварышамі, вядучы разам з імі агульную барацьбу пад кіраўніцтвам агульнага колектыву, — ён глыбока праймаецца думкаю аб тым, што працаўнікі раней за ўсё — сябры адной клясавай сям'і, сябры адзінай арміі соцыялізму.

А гэта ня можа ня мець вялізарнага выхаваўчага значэньня для шырокіх колаў працоўнае клясы.

Дзеля гэтага інтэрнацыянальны тып арганізацыі зьяўляецца школай сяброўскіх пачуцьцяў, найвялікшай агітацыяй на карысьць інтэрнацыяналізму.

Ня тое з арганізацыяй па нацыянальнасьцях. Арганізуючыся на грунц нацыянальнасьці, працаўнікі замыкаюцца ў нацыянальныя шкарлупы, адгараджваюцца ад аднаго арганізацыйнымі перагародкамі. Падкрэсьліваецца не агульнае паміж працаўнікамі, а тое, чым яны адзін ад аднаго адрозьніваюцца. Тутак працаўнік перш за ўсё — сябра сваёй нацыі: жyd, паляк, і г. д. Ня дзіва, што нацыянальны фэдэралізм у арганіза-

цыі выхоўвае ў працаўнікоў дух нацыянальнай адмежаванасьці.

Дзеля гэтага нацыянальны тып арганізацыі зьяўляецца школай нацыянальнай вузкасьці й заплясьнеласьці.

Такім чынам, перад намі два прынцыпова розных тыпы арганізацыі: тып інтэрнацыянальнага згуртаваньня і тып арганізацыйнага „разьмежаваньня“ працаўнікоў па нацыянальнасьцях.

Спробы пагадзіць гэтыя два тыпы дагэтуль ня мелі пасьпеху.

Згодніцкі статут аўстрыйскай соцыял-дэмократыі, выпрацаваны ў Вімбэргу ў 1897 годзе, завіс у паветры. Аўстрыйская партыя разьбілася на часткі, цягнучы за сабой хаўрусы. „Пагаджэньне“ зьяўлялася ня толькі ўтопічным, але й шкодным. Штрасэр меў рацыю, гаворачы, што „сэпаратызм атрымаў свой першы трыумф на Вімбэрскім партэйтазе“.

Тое-ж самае ў Расеі. „Пагаджэньне“ з фэдэралізмам Бунду, які адбыўся на Стокгольмскім зьездзе, скончылася поўным крахам. Бунд сарваў Стокгольмскі кампраміс. Бунд з першага-ж дня пасля Стокгольму зрабіўся перашкодай на шляху да злучэньня працаўнікоў на мясцох у адзіную арганізацыю, замыкаючую ў сабе працаўнікоў усіх нацыянальнасьцяў.

І Бунд упарта вёў далей сваю сэпаратыскую тактыку, ня гледзячы на тое, што ў 1907 і ў 1908 годзе расейская соцыял-дэмократыя некалькі разоў вымагала, каб еднасьць зьнізу паміж працаўнікамі ўсіх нацыянальнасьцяў была нарэшце праведзена ў жыцьцё. Бунд, пачаўшы з арганізацыйна-нацыянальнай аўтономіі, перайшоў да фэдэрацыі дзеля таго, каб скончыць поўным разрывам, сэпаратызмам. Парываючы-ж з расейскай соцыял-дэмократыяй, ён унёс у яе бязладзьдзе і дэморалізацыю. Успомнім хаця-б справу Ягеллы.

Дзеля гэтага шлях „пагаджэньня“ трэба пакінуць, як утопічны і шкодны.

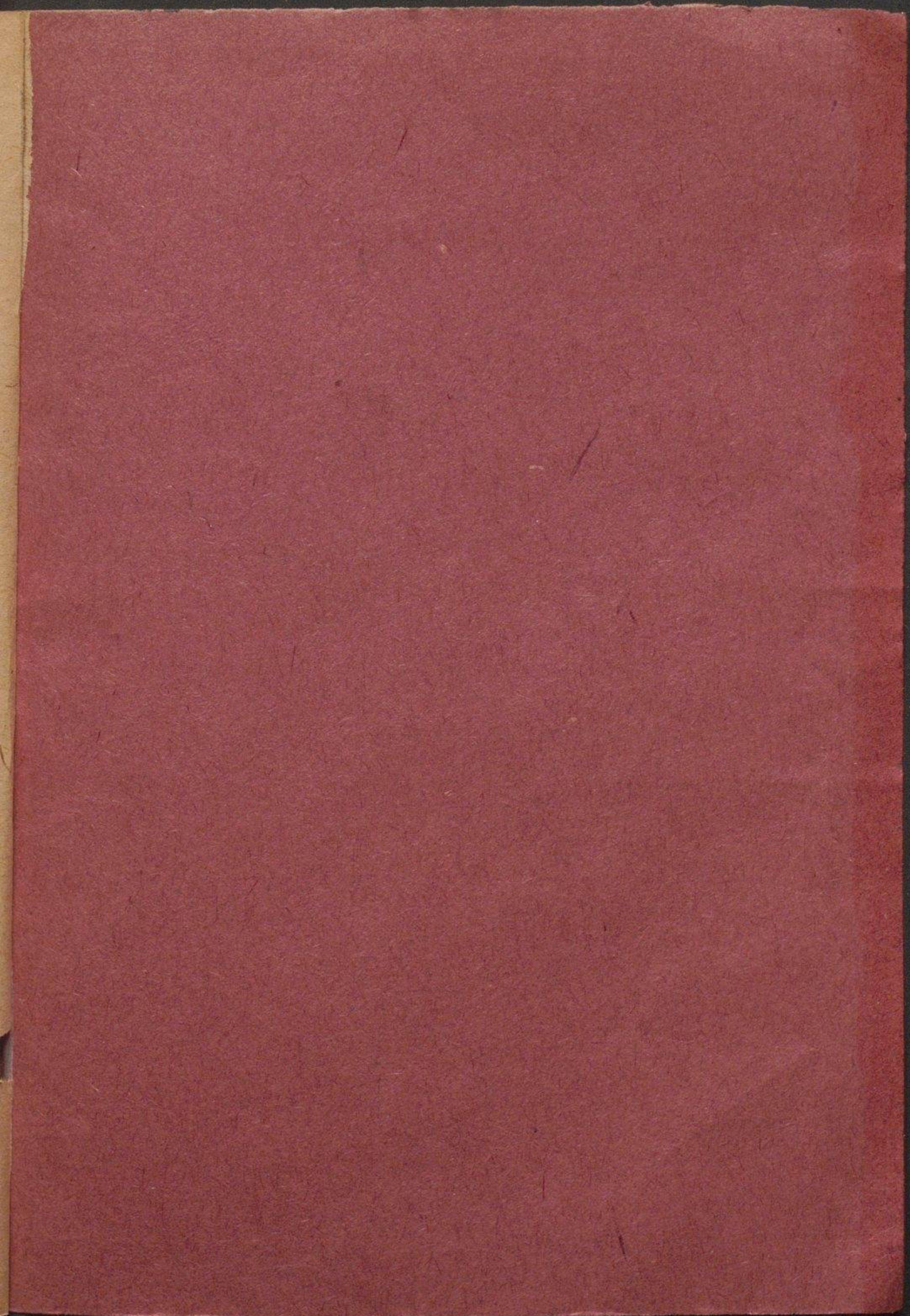
Адно з двух: або фэдэралізм Бунду, і тады—расейская соцыял-дэмократыя перабудоўваецца на падставе „разьмежаваньня“ працаўнікоў па нацыянальнасьцях, або інтэрнацыянальны тып арганізацыі, і тады Бунд перабудоўваецца на падставе тэрыторыяльнай аўтаноміі, накшталт каўкаскай, латыскай і польскай соцыял-дэмократыі, адчыняючы шлях справе беспасярэдняга аб'яднаньня жыдоўскіх працаўнікоў з працаўнікамі іншых нацыянальнасьцяў Расеі.

Сярэдзіны няма: прынцыпы перамагаюць, а не „пагаджаюцца“.

Такім чынам, прынцыпы інтэрнацыянальнага аб'яднаньня працаўнікоў, як абавязковы пункт у вырашэньні нацыянальнага пытаньня.

Вена 1913 г., Студзень.

1 4 LIST 1929

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001008714341